

Pozice nadaného dítěte v třídním kolektivu

Darina Weberová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Darina Weberová**
Osobní číslo: **H11596**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Pozice nadaného žáka v třídním kolektivu**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti nadání a sociální pozice nadaného dítěte.

Příprava empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou sociometrického šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

JURÁŠKOVÁ, Jana. Základy pedagogiky nadaných. Pezinok: Formát, 2003. ISBN 80-89005-11-X.

FOŘTÍK, Václav a Jitka FOŘTÍKOVÁ. Nadané dítě a rozvoj jeho schopností. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

HAVIGEROVÁ, Jana, Marie. Pět pohledů na nadání. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3857-4.

LAZNIBATOVÁ, Jolana. Nadaný žiak na základnej, strednej a vysokej škole. Bratislava: Iris, 2012. ISBN 978-80-89256-87-7.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu:základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Machů, Ph.D.**
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **2. května 2014**

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 29.4.2014

.....
.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, episy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpovědě-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Pro rozvoj nadaných dětí nelze opomíjet vliv třídního kolektivu na rozvíjení interpersonálních vztahů a na rozvoj nadání. Bakalářská práce je zaměřena na problematiku nadaného dítěte v prostředí třídního kolektivu na prvním stupni základní školy. V teoretické části se zabýváme definicemi nadání, charakteristikami nadaného dítěte, kladnými i negativními projevy chování, sociálním statutem. V praktické části jsme sociometrickou metodou zjišťovaly pozici nadaných dětí ve třídě. Zaměřili jsme se na zjišťování shod nebo rozdílů v postavení nadaného žáka, který sportuje, a nadaného žáka, který se sportu nevěnuje.

Klíčová slova:

Nadání, talent, nadané dítě, sociometrie, sociální pozice.

ABSTRACT

The influence of schoolmates is important for development of gifted children. It's important for development of relations between people and also for development of talent.

Bachelor's work is about gifted child in class at the elementary school. We occupy with definitions of talent, characteristic of gifted child, positive and negative manifestations of behaviour, social status in our theoretic part. We ascertain the position of gifted child in class by various methods in our practical part. We concentrate to ascertain agreements and differences in position of gifted child, which goes in for sports and the gifted child, which doesn't go in for sports.

Keywords:

Talent, gift, gifted child, methods and technologies explore relation between the people in groups, social position.

Děkuji vedoucí práce Mgr. Evě Machů, Ph.D., za věnovaný čas, cenné rady, motivaci a inspiraci při zpracovávání této práce. Za poskytnutí dat a důležité rady k jejich zpracování děkuji PaedDr. Petru Chytilovi, řediteli ZŠ Vsetín, Rokytnice 436.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 NADÁNÍ A TALENT	11
1.1 DEFINICE NADÁNÍ.....	12
1.2 DRUHY NADÁNÍ.....	13
1.3 KRITÉRIA NADÁNÍ	14
2 CHARAKTERISTIKA NADANANÉHO DÍTĚTE	16
2.1 POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ FORMY PROJEVŮ CHOVÁNÍ	16
2.2 PROBLÉMY NADANÝCH ŽÁKŮ.....	19
2.3 SOCIÁLNÍ SCHOPNOSTI NADANÝCH ŽÁKŮ	22
3 SOCIÁLNÍ SKUPINA	24
3.1 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA	24
3.2 SOCIÁLNÍ KLIMA A ATMOSFÉRA ŠKOLNÍ TŘÍDY	25
3.3 POZICE A ROLE ŽÁKA.....	26
3.4 SOCIALIZACE SPORTEM	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 POPIS VÝZKUMU	33
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	33
4.2 HLAVNÍ VÝZKUMNÝ CÍL	33
4.2.1 Dílčí výzkumné cíle	33
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	34
4.4 VÝZKUMNÁ METODA	35
4.5 PRŮBĚH VÝZKUMU	36
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	37
5.1 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	54
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	63
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	64
SEZNAM PŘÍLOH	66

ÚVOD

Nadání a talent považujeme za něco výjimečného, něco co nezapadá do běžné průměrnosti. Ty, kteří jsou obdařeni touto výjimečností, obdivujeme a někdy i toužíme po této jejich odlišnosti. Nadaní jsou excelentní v různých oblastech života a jsou často oslavováni. Běžná populace k nim vzhlíží. Druhou stranou zmíněné výjimečnosti je fakt, že vše co je mimo klasický průměr, co se vymyká a odlišuje od svého okolí, nese i mnoho negativních stránek. Například nadané děti se často potýkají s nedostatkem vhodných kamarádů, se kterými by si mohly hrát a rozvíjet své nadání, sdílet zážitky a důvěru, učit se všemu novému. Tyto děti často naráží na mnoho barrier, které musí v běžném životě překonávat. Každý jedinec se v podobných situacích adaptuje dle svých schopností a možností. O projevech nadaných dětí bude blíže pojednáno v druhé kapitole. Otázkou talentu a nadání se zabývají odborníci již delší dobu. Z odborné literatury se dozvídáme, že terminologické ukotvení není jednoznačné, proto jsme se v teoretické části zaměřili na vysvětlení základních pojmů z různých pohledů.

Nadaní žáci nejsou výjimeční pouze svými schopnostmi a vědomostmi, ale mohou se také lišit i v sociálních vztazích. Je - li někdo výjimečný, tak je velmi pravděpodobné, že jeho vývoj i osobnost budou rovněž výjimečné. Tato odlišnost od průměrné populace může ovlivnit i vzájemné vztahy mezi vrstevníky a tím i možný status ve třídě. Nadané dítě bývá většinou myšlenkově vyspělejší. Otázkou však zůstává, zda se to projeví i v sociální sféře. Děti s nadáním se mohou v kolektivu projevovat tak, jako ostatní děti (například mohou být uzavřenější, tišší nebo právě naopak mají potřebu na sebe upozorňovat a být středem pozornosti). Takovéto projevy chování nalezneme i u běžné populace žáků, ale je možné, že mimořádné nadání může tyto projevy umocnit ať již pozitivním nebo negativním směrem.

Tato bakalářská práce se zaměřila na zjištění pozice nadaného žáka v kolektivu vrstevníků běžné třídy základní školy. Třída, jako malá formální skupina, má nezanedbatelný vliv na formování a vývoj žáka. Rovněž na pozitivní začleňování do kolektivu a kladné interpersonální vztahy má dobrý vliv zapojení jedinců do sportovních činností. V naší práci jsme se zaměřili na možné shody nebo rozdíly v pozici nadaných žáků, kteří se věnují sportu a těm, kteří sport neprovozují.

V praktické části této práce se budeme zabývat otázkou postavení nadaného žáka ve třídě. Toto postavení budeme zjišťovat na základě sociometrických šetření v osmi třídách základních škol zlínského kraje.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NADÁNÍ A TALENT

Častým předmětem vědeckého bádání se staly pojmy nadání a talent. Existuje celá řada různých terminologických vyjádření, chápajících tyto pojmy jako synonyma a to z důvodu vzájemného překrývání či zaměňování a provázanosti. K tomuto terminologickému ukotvení se přiklání například V. Dočkal, F.J.Mönks, J. Hříbková, A.J.Tannenbaum. (Hříbková, 2009, s.41)

Mezi autory, kteří tyto pojmy diferencují, se řadí F. Gagné, J. Laznibatová, Š. Porterová. F. Gagné (1990, s.9) chápe nadání jako přirozené schopnosti jedince, které můžeme pozorovat v situacích, kdy se jedinec poprvé seznamuje s novou činností, již neovládá (u malých dětí například při spontánní hře a experimentaci s předměty). Mluvit o talentu doporučuje tehdy, jestliže se v konkrétní činnosti daří dosahovat vysokých výsledku v důsledku dlouhodobého cvičení a tréninku. Rozličné faktory prostředí, které mohou ovlivnit přechod z různých úrovní nadání do úrovně talentu, považuje za katalyzátory. (Gagné,1990 cit. podle Hříbková, 2007, s. 9)

Talentovaný jedinec své nadprůměrné a vysoce specifikované schopnosti prokazuje zejména v hudební, výtvarné, taneční či sportovní oblasti. Nadání chápeme jako výjimečnou všeobecnou intelektovou způsobilost a tato úroveň je po delší období konstantní. (Laznibatová, 2007, s. 58)

Nadání považují někteří autoři za individuální schopnosti a talent za sociální produkt, pro který je důležitá touha po vysokém výkonu, radost z učení a vytrvalost. (Brunault, 2000, podle Jurášková, 2003, s. 16)

Nadání je základním rysem osobnosti talentovaného člověka, nadání mu pomáhá posunout talent na vyšší úroveň. (Landau, 2007, s. 39)

„Nadané děti jsou ty, které mají oproti svým vrstevníkům, vzhledem na svoji kapacitu, výrazný náskok v tempu a komplexnosti učení v některé z oblastí, které jsou oceňovány a podporovány jejich sociokulturou“. Projevy talentu jsou „výkony, které jsou kvalitativně nebo kvantitativně výjimečné oproti vrstevníkům“. (Porterová, 1999 cit. podle Jurášková, 2006, s. 21)

Můžeme konstatovat, že v současnosti přetrvává nejednotnost v přístupech autorů k vymezení těchto pojmů. V této bakalářské práci budeme pojmy nadání a talent chápat jako synonyma z důvodu, že tato práce se zabývá žáky základní školy, u nichž ještě nejsou zcela konkretizované schopnosti, kterými disponují.

1.1 Definice nadání

Při definování pojmu nadání nedošlo mezi odborníky k jednoznačnému konsenzu. Proto je možné definovat nadání z různých úhlů pohledu a chápání. V běžném životě chápeme nadání jako vlastnost člověka, která mu umožňuje dosahovat nadprůměrných výsledků v činnostech, které jsou společností ceněny. Dále uvedeme několik definic těchto pojmů od různých autorů.

Jolana Laznibatová (2007, s. 63) rozdělila definice podle výchozího teoretického přístupu:

Ex-post-facto definice – dítě se za nadané označuje tehdy, když se projevuje nadprůměrnými výkony (manifestované). (Laznibatová, 2007, s. 63)

Sociální definice – nadané dítě je takové, které má potenciál podávat nadprůměrné výkony v jakékoli hodnotné oblasti (latentní, společensky hodnotné). (Laznibatová, 2007, s. 63)

IQ definice – ten, kdo má nadprůměrnou hodnotu intelligenčního kvocientu, je označován jako nadaný; obvykle IQ větší než 130 (jednodimenzionální). (Laznibatová, 2007, s. 63)

Procentuální definice – tato definice je odvozena od křivky normálního rozložení psychických znaků v populaci (Gaussova křivka), tj. nadaný je ten, kdo v daném výběru patří mezi nejlepší 2,14 % (vzácné). (Laznibatová, 2007, s. 63)

Definice zdůrazňující kreativitu – na předních místech zde stojí úroveň tvořivosti: nadané dítě je každé, které má přirozený potenciál rozvíjet svou tvořivost (manifestované, komplexní). (Laznibatová, 2007, s. 63)

Definice, jež vznikly při rozpracování modelů inteligence – různé modely, například Guilfordův model. (Laznibatová, 2007, s. 63)

Podle Václava a Jitky Fořtíkové (2007, s. 12) můžeme nadání chápat jako:

- Souhrn kvalitativně osobitých schopností podmiňuje úspěšné vykonávání činností;
- Všeobecné schopnosti nebo všeobecné prvky schopností, které podmiňují možnosti člověka, úroveň a vlastnosti jeho činnosti;
- Rozumový potenciál nebo inteligenci, celostní individuální charakteristiku poznávacích možností a schopností se učit;
- Souhrn vloh, vrozených daností, projev úrovně a vlastností vrozených předpokladů;
- Talent, existenci vnitřních podmínek pro dosahování vynikajících výsledků.
(Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 12)

V současnosti je nadání vnímáno jako komplexní jev, přičemž v centru pozornosti stojí celá osobnost nadaného, avšak v literatuře se dále setkáváme s pojmem nadání v souvislosti s intelektuálním nadáním, tedy s IQ definicí. V naší práci používáme tutéž definici nadání vzhledem k tématu a zaměření.

1.2 Druhy nadání

Pojem nadání zahrnuje velkou oblast schopností a výkonů nadaného jedince, ve kterých se může projevit. Nadání dále členíme do různých kategorií.

Odborníci jako např. Jurášková (2003, s. 28), podle schopností dělí nadání na intelektové, akademické, tvořivé, vůdcovské a umělecké. První tři druhy je možné identifikovat pomocí testů inteligence, tvořivosti a výkonovými akademickými testy. Umělecké a sportovní nadání se spíše identifikuje na výkonové úrovni posouzením od profesionálů v této oblasti. (Jurášková, 2003, s. 28)

Vladimír Dočkal (2005, s. 54) rozdělil druhy nadání do čtyř základních kategorií a to na pohybové, umělecké, intelektové a praktické. Tyto základní kategorie dále ještě člení následujícím způsobem:

Pohybové - sportovní a taneční.

Umělecké – hudební, výtvarné a literárně – dramatické.

Intelektové – jazykové, matematické, vědecké a technické.

Praktické – manuální a sociální. (Dočkal, 2005, s. 54)

Franz J. Mönks a Irene H. Ypenburg (2002, s. 27) rozdělili nadání do čtyř oblastí – duševní schopnosti a intelektuální výkony, oblast tvořivosti a produktivnosti, oblast umění ve výtvarných a múzických umění, sociální oblast, přičemž se mívá vůdcovské kvality. (F. J. Mönks, I. H. Ypenburg, 2002, s. 27)

Z hlediska stupně nadání existují dva zajímavé fenomény – zázračné děti a savanti. Zázračné děti podávají v některé oblasti výkony na úrovni dospělého. Obvykle se jedná o oblasti, ve kterých nejsou potřebné příliš široké znalosti (nejčastěji šachy a hudba). Pro tyto děti je typické hluboké zaujetí činností a ambicióznost. (Feldman, 1986 cit. podle Jurášková, 2003, s. 30).

Savanti jsou jedinci vynikající v určité oblasti, své schopnosti však využívají automaticky, aniž by chápali jejich význam. Vynikají hlavně v oblastech početních (násobení vysokých čísel), paměťových (pamatují si celé stránky knih, jízdní řády, apod.) nebo hudebních. Velké procento těchto jedinců je zaznamenáno mezi dětmi s diagnózou poruchy autistického spektra. (Nordby, 2002 cit. podle Jurášková, 2003, s. 30)

Nadání se vzájemně prolínají a projevují se různými způsoby, proto nelze mezi druhy nadání vytýčit jasné hranice. Není možné jednoznačně určit, že kupříkladu tanec je pouze pohybovým nadáním a nespadá i do nadání uměleckého. Každé nadání můžeme posuzovat z různých směrů, pohledů a hodnotit dle kvantity ale i kvality. Nadání není konstantní a mění se během vývoje. Domníváme se proto, že jednoznačné určení druhů nadání není možné. Nicméně, protože se nadále budeme věnovat „pouze“ dětem mimořádně intelektově nadaným, budeme se nejvíce opírat o definici IQ, pokládající je za podstatný vysoký intelekt. Toto stanovisko přijala také celá řada pedagogicko-psychologických poraden pro účely diagnostikování nadání. Intelligenční testy se pak navíc doplňují o testy osobnosti a o pohovor za účelem získání komplexní zprávy o dítěti.

1.3 Kritéria nadání

K odhalení charakteristických znaků nadaného dítěte bylo věnováno nemalé úsilí při studiu nadání v osobnostně – vývojovém přístupu. Ukazuje se, že i když je třeba brát v úvahu druh nadání, které modifikuje jednotlivé behaviorální projevy dítěte, jsou určující zejména tři znaky. Domníváme se proto, že za mimořádně nadané (talentované) můžeme považovat dítě (Hříbková, 2007, s. 11),

- které velmi záhy ve svých projevech vykazuje vývojovou akceleraci a je těmito projevy nápadné ve srovnání s vrstevníky;
- které podává v určité oblasti (i nekognitivní) vynikající výkony, jež jsou ve srovnání s vrstevníky z hlediska kvantity či kvality výjimečné;
- u kterého byl opakovaně zjištěn osobnostní potenciál pro podávání mimořádných výkonů. Ten se však dosud ve výkonech v daných oblastech běžně neprojevuje (např. intelektový, tvořivý, silný zájem o určitou oblast nebo několik oblastí lidské činnosti projevující se např. vytrvalostí při řešení úkolu a neobvyklými znalostmi). (Hříbková, 2007, s. 11)

K hodnocení nadání se vymezuje těchto pět kritérií: kritérium excelentnosti, vzácnosti, produktivity, demonstrovatelnosti, hodnotnosti-užitečnosti. (Sternberg, 1993, cit. podle Hříbková, 2009, s. 46)

- Kritérium excelentnosti – existence vynikajícího potenciálu a výkonu u jedince. Znamená to, že jedinec vykazuje výjimečné schopnosti v některé oblasti, a nebo ve více oblastech ve srovnání s průměrným vzorkem vrstevníků.
- Kritérium vzácnosti – výskyt vlastnosti či charakteristiky u nadaného jedince zřídka se objevující mezi průměrným vzorkem vrstevníků.
- Kritérium produktivity znamená, že nadaný jedinec prokazuje v oblasti svého nadání určité produkty a vytváří komplexnější díla.
- Kritérium demonstrovatelnosti – u jedince je nadání demonstrováno v určitých oblastech a musí být prokázáno jedním nebo více testy, které jsou dostatečně validní a reliabilní. Je vyloučena role náhody.
- Kritérium užitečnosti – osoba musí vykazovat vysoké výkony hodnotné pro ni nebo pro společnost. (Sternberg, 1993 cit. podle Hříbková, 2009, s. 46)

Tato kritéria nezahrnují jen nadání, které se projevuje pouze v dětském věku, ale postihuje nadání přetrvávající také v dospělosti. (Hříbková, 2009, s. 46)

V kapitole jsme si tedy vymezili základní pojmy nadání, druhy a kritéria nadání. V současné době je nadání vnímáno jako komplexní jev, kde do popředí vystupuje celková charakteristika osobnosti; v literatuře se nadále setkáváme s pojmem nadání v souvislosti s intelektovým nadáním. V naší bakalářské práci je v tomto smyslu používán pojem nadání. Při práci s nadanými žáky jsme využili kritéria excelentnosti a demonstrovatelnosti.

V následující kapitole se budeme věnovat charakteristice nadaných dětí a jejich projevy chování.

2 CHARAKTERISTIKA NADANANÉHO DÍTĚTE

Nadané děti se odlišují od průměrné populace nejvíce v kognitivní a emocionální oblasti. Proti zbytku populace se jeví jako poměrně homogenní skupina, která se vyznačuje vysokým intelektovým potenciálem, akcelerovaným kognitivním vývinem. Ale pokud se podíváme dovnitř těchto skupin, zjistíme, že každý jedinec je jedinečný tak jako každý člověk v rámci lidské společnosti. Mnoho autorů nejčastěji uvádí tyto charakteristiky a projevy nadaných dětí v kognitivní sféře – rané čtení, schopnost rychlého učení, široká slovní zásoba, výborná paměť, dobrá argumentace a schopnost řešit problémy, vysoký stupeň energie, velká představitivost, tendence klást otázky autoritám, perfekcionismus, neobyčejná zvědavost, obliba komplikovanosti. V afektivní sféře se projevuje citlivost v personální oblasti, upřednostňování starších kamarádů před vrstevníky, zájem o otázky morálky a spravedlnosti, smysl pro humor, vysoká vnitřní motivace, nekonformita, kritičnost. V motorické oblasti je charakteristická neobyčejná smyslová vnímavost, diskrepance mezi tělesným a intelektuálním vývinem a někdy se také objevuje nezájem o tělesnou aktivitu. (Jurášková, 2003, s. 38 - 39)

Nadané děti se specificky projevují nejen v intelektové, ale také osobnostní oblasti. Charakteristická pro ně je samostatnost, projevování vlastních názorů, zájem o netypické oblasti (náboženství, filozofie atd.), sklony vést o nich debaty, perfekcionismus, silné argumentační schopnosti, problematický postoj k autoritám dospělých, zpochybňování platných direktivních pravidel, těžší přizpůsobivost, nižší schopnost komunikace a slabší sociální zručnost při zařazení do kolektivu. Dalším typickým projevem je vysoká senzitivita i v běžných situacích. Jsou přecitlivělé na změny, nové neznámé lidi, reagují prudce na fyzický kontakt, na poznámky, na své hodnocení, ale také na některá jídla, pachy a mnoho jiných podnětů. (Laznibatová, 2012, s. 70 – 71)

2.1 Pozitivní a negativní formy projevů chování

Nadané žáky můžeme charakterizovat ve dvou ohledech; v pozitivním a negativním. Toto dělení je zajímavé především z toho důvodu, že s projevy vysokého nadání mohou přijít i výchovné a vzdělávací komplikace. (Winenbrennerová, 2001 cit. podle Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 16-17)

V pozitivním ohledu se u nadaného dítěte mohou objevit tyto projevy:

- mohou projevit extrémní vyspělost v kterékoliv oblasti učení a výkonu;

- vykazovat asynchronní vývoj – v některých oblastech být výrazně napřed a v některých oblastech může dokonce vykazovat opožděný vývoj;
- mohou mít vyspělý verbální projev, na svůj věk širokou slovní zásobu;
- disponovat velkou pamětí;
- velmi rychle se naučí některé věci bez pomoci druhých;
- mohou lépe zvládat složitější myšlenkové operace než vrstevníci;
- schopnost pracovat s abstraktními myšlenkami s minimem konkrétní zkušenosti pro pochopení;
- mohou vidět jasně vztahy příčiny a následku;
- chápat vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí;
- mohou ostatním navrhnout „lepší způsoby“ řešení, avšak ne vždy se jedná o vhodný způsob;
- upřednostňovat náročnější a komplexnější úkoly;
- potřeba podělit se o vše, co ví;
- mohou být zvědavé na vše, co se kolem nich děje a mají potřebu klást nekonečné otázky;
- mohou být pečlivými a nadšenými pozorovateli;
- mohou být horlivé, citlivé, vznětlivé, aktivity nebo myšlenky je dokážou pohltit;
- mnoho zájmů, koníčků, sbírek;
- upřednostňování samostatné a nezávislé práce;
- hodně energie;
- projevovat se zvýšeným smyslem pro spravedlnost, morálku;
- projevit zájem o globální problémy;
- mohou mít sofistikovaný smysl pro humor.

V negativním ohledu se nadané dítě může projevit i takto:

- odmítají pracovat nebo svou práci vykonávají nedbale;
- pokud podle jejich mínění není práce ve třídě dostatečně aktivní, mohou být nervózní. Také v případě, jestliže nevidí jasný pokrok v práci;
- proti rutinní a předvídatelné činnosti protestují;
- pokládají za choulostivé otázky vyžadující odůvodnění, proč se úkoly mají vypracovat daným způsobem;
- odmítají určování práce a příkazy;

- v průběhu dne se zasní;
- ovládají třídní diskuze;
- ve vztahu k učitelům i spolužákům bývají panovační;
- jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě a ostatním;
- snadno se rozpláčou a neadekvátně reagují na kritiku vlastní osoby;
- odmítají se podřídít;
- odmítají kooperativní učení;
- „hrají divadlo“ a ruší spolužáky;
- mohou se stát „třídním šaškem“. (Winenbrennerová, 2001 cit. podle Fořtík, Fořtíková, 2007, s. 16-17)

Každé dítě se vyznačuje svou individualitou a nadání může projevovat (či neprojevovat) různými způsoby. Nadané děti můžeme rozdělit do těchto kategorií:

- Úspěšný nadaný - je konformní jedinec, který se podřizuje svému okolí. Jeho schopnosti se navenek projevují a ve všeobecnosti je dospělými i vrstevníky přijímán jako nadprůměrný. Většinou nemá závažnější problémy, dosahuje výborných studijních výsledků. V jeho identifikaci nemají vyučující obvykle potíže. Jedinová obecná charakteristika koresponduje s laickými definicemi i s popisy z dostupných českých publikací. Mezi učiteli převládá pohled na talentované jako na bezproblémové žáky. Pedagogové většinou rozpoznávají nadané žáky zejména podle studijních úspěchů, samostatnosti a jiných vnějších kladných projevů. (Machů, 2010, s. 34)
- Náročný nadaný jedinec je nadměru sebevědomý a tvrdohlavý. Unavuje ho klasická výuka. Je nevyrovnaný, protože se mu ve vzdělávání nedostává uspokojení základních potřeb. Celému okolí jasně dává najevo své pocity. Vykřikováním správných odpovědí ruší výuku a neustále vyžaduje pozornost učitele, který si obvykle pro něj chystá speciální úkoly. U dospělých je výrazně neoblíben pro svou nechuť respektovat autoritu. (Machů, 2010, s. 34)
- Utajené nadané dítě je dítě plaché, tiché a nesmělé. Zcela se přizpůsobuje skupině dětí. Své skutečné nadání a talent maskuje, jen aby bylo přijato do třídního kolektivu a nevybočovalo z řady. Jeho sebevědomí je velmi nízké, není si jisté svými výkony. Zpravidla nám u tohoto jedince nadání zůstává neodhaleno. (Machů, 2010, s. 34)

- Nadaný „odpadlík“ v klasickém školním systému výrazně trpí. Pokud dojde ze strany učitelů a kamarádů k nepochopení jeho talentu, může dospět k rozhodnutí stát se výrazně negativním činitelem. Prudkými emočními stavy nebo naprostou rezignací dává jasně najevo své názory. Nespolupracuje, nedělá domácí úkoly a obvykle mívá špatné známky. Dospělí jej vnímají jako nebezpečného rebela a vrstevníci nepřijímají do svého kolektivu. Toto dítě se lehce dostává do bludného kruhu, ze kterého není úniku. (Machů, 2010, s. 34)
- Nadaný jedinec „dvakrát výjimečný“ (twiceexceptional) může při své intelektové nadprůměrnosti také mít diagnostikovanou specifickou poruchu učení, jakýkoliv tělesný handicap nebo mít problémy v emocionální sféře. Je frustrovaný, často až bezmocný, objevuje se u něj nízké sebevědomí. Jeho výjimečnost bývá odsunuta až na konec výčtu schopností a dovedností. Důvod je zřejmý – dospělí i vrstevníci se často soustředí pouze na jeho handicap. (Machů, 2010, s. 34)
- Samostatný nadaný jedinec je dítě velmi soběstačné, které u okolí nevyhledává pomoc. Má dobré sebehodnocení, realisticky přijímá svá pozitiva i nedostatky. Školu bere jako nutnost a snaží se, aby z něj vytěžilo maximum. Velmi často se orientuje na mimoškolní aktivity. (Machů, 2010, s. 34)
- Vysoce tvořivé dítě neustále vymýšlí něco nového, experimentuje. Přizpůsobit se pevnému školnímu systému je pro něj obtížné. Má tendence opravovat dospělé, chce měnit školní pravidla, těžko se ovládá. Jeho chování bývá konfliktní. Učitelé (popř. psychologové) mohou mít potíže s identifikací jeho schopností, neboť selhává v klasických didaktických, výkonových i inteligenčních testech. V zadání často vidí hlubší souvislosti a nehodlá se omezovat na jedno správné řešení. (Machů, 2010, s. 34)

Je důležité si uvědomit, že každé nadané dítě je originál a jeho projevy se mohou lišit. Problematikou nadaných dětí se zabývá řada odborníků. Proběhlo mnoho výzkumů, které slouží jako velmi dobré vodítko k rozpoznání a identifikaci nadání. Výsledky z těchto výzkumů by mohli rodičům i pedagogům pomoci odhalit případné nadání u dítěte.

2.2 Problémy nadaných žáků

Dle Laznibatové (2007, s. 265) nadané dítě neví, proč je jiné než ti druzí, a tak může mít pocit, že není něco v pořádku. Pokud nenajde pochopení u rodičů, ani pedagogů, může

jeho odlišnost oproti ostatním vystupovat do popředí a projevovat se jako negativní forma chování. Často je pak okolím vnímán tak, že:

- vždy všechno ví a je jiné než průměrné děti;
- je hyperaktivní až agresivní;
- velmi prosazuje svou osobu a je dominantní;
- jeví se jako zvláštní, nepřizpůsobivý;
- je nekonformní, nerespektuje autority;
- je uzavřený, introvertní, zaměřený jen sebou, je necitlivý;
- vždy musí mít pravdu, není schopný jít „normální“ cestou jako ostatní, je nedisciplinovaný. (Laznibatová, 2007, s. 259)

Ke zlepšení podpory nadaných dětí může přispět rozpoznáním, pochopením a akceptováním osobnostních specifíků nadaných dětí v širokém kontextu. Neoddělitelnou součástí komplexního vývoje osobnosti nadaných dětí je emocionální a sociální vývoj, který považujeme za důležitý pro pochopení specifického vývoje jejich osobnosti. Specifické problémy nadaných se týkají především emocionální a sociální oblasti, z důvodu nevyrovnaného vývoje emocionálně-sociální oblasti. Tato nevyrovnanost nastává tehdy, jestliže je intelektová oblast vysoce rozvinutá, ale v emocionální oblasti se projevuje jistá nezralost. Tento disharmonický vývoj může způsobovat velké problémy, především při vstupu dítěte do školy. O výsledcích ve škole často rozhoduje sociální a emoční zralost a ne skutečné výkony, resp. nadprůměrné intelektové schopnosti. Nadané dítě s intelektem dospělého je schopné mnohé jevy, věci a skutečnosti racionálně zdůvodnit a vysvětlit, dokonce i pochopit, ale nedokáže je emocionálně zpracovat a na patřičné úrovni zvládnout. (Laznibatová, 2007, s. 265)

Spektrum problémů nadaných dětí v emocionální oblasti se pohybuje ve velmi širokém rozpětí. Na jedné straně je to uzavřenost, introvertnost, snížená adaptabilita, dále zvýšená afektivita až hyperafektivita, které mohou vyústit v určité formě agresivity. Na druhé straně to může být přílišná živost, nezvládnutí motorických či emocionálních projevů (často připomínající symptomy ADHD – lehké mozkové dysfunkce). Zvýšená afektivita, imaginace (představitivost) či úzkostlivost se mohou podílet výrazně na specifických problémech nadaných v každodenním životě v porovnání s průměrnou populací. Pravdou je, že do jisté míry zvýšená představitivost, obrazotvornost, spolu s menší potřebou spánku mohou mít vliv na výskyt takových stavů. (Laznibatová, 2007, s. 265)

Další možné specifické projevy těchto dětí jsou výbušnost a impulzivita. Pokud vhodným způsobem při výchově nedojde ke korekcím těchto projevů nebo jestli rodiče či učitelé nenajdou vhodný způsob výchovného působení na dítě a nezvládnou situaci, mohou afektivní výbuchy přerůst do neadekvátní až agresivní formy chování, nebo do jiných nevhodných projevů. V předškolním a mladším školním věku se objevuje tvrdohlavost a neústupnost. Dítě se jen velmi těžce ovlivňuje, prosazuje si své a není ochotné ustoupit a přizpůsobit se. Zvýšená přecitlivělost, která se u nadaných dětí často projevuje, se nemusí projevovat navenek. Děti mohou navenek působit klidným a vyrovnaným dojmem, bezchybným výkonem a chováním ve škole. Po příchodu ze školy se mohou rozplakat pro drobnost, dostat se až do stavu beznaděje, deprese a tvrdí, že život je nesmyslný, že je potřeba s ním skončit a chtějí umřít. Tyto problémy vyplývají z nepochopení mezi intelektem a emocionální výbavou osobnosti. Velmi brzy začínají vnímat problémy, těžkosti, umí odhadnout možné nebezpečí i tam, kde ho mnohé děti netuší. Tento svět se jim nelíbí a nesusouhlasí s jeho chodem. Zároveň si však uvědomují, že nemohou věci změnit, a to je deprimuje. Objevují se i sebevražedné tendence. Také proto se potřebují fixovat na dospělého člověka, který by jim měl ukázat i svět z pěknější stránky, aby měly pocit bezpečí. Nadané děti je možné charakterizovat po osobnostní stránce jako skupinu více zdrženlivých a uzavřených, hůře přizpůsobivých až individualistických. Pravděpodobně je to způsobeno i tím, že vzhledem ke svému atypickému vývoji v podstatě prožívají o mnoho více stresových situací než ostatní děti. Stresové situace mohou vyvolat nesprávné výchovné přístupy rodičů a pedagogů, akcentace disciplíny, nerealistické očekávání výkonu i chování. (Laznibatová, 2007, s. 272)

U nadaných dětí se velmi často setkáváme s přecitlivělostí na kritiku; z toho někdy pramení sklony k perfekcionismu. Na jedné straně ctižádost rodičů a nerealistická očekávání a na druhé straně strach dítěte ze selhání často vedou až k neurotizaci, sebepodceňování a nízkému sebevědomí. Také ve vztazích ze strany spolužáků dochází ke kolísání postojů – jedni ho obdivují a od druhých vnímá vůči své osobě závist až nepřátelství. Toto kolísání postojů ostatních často vede k nejasnému sebeobrazu. Poté může docházet v různých situacích k neadekvátním reakcím, jako je například nepřiměřená vzdorovitost. Je třeba ale zmínit, že ne všichni nadaní musí mít problémy. Podle vědeckých výzkumů se uvádí, že přibližně 15-20% nadaných dětí se potýká s některými výraznějšími problémy. Ve většině případů tvoří nadané děti populaci, která se výrazně se svými problémy neodlišuje od běžné populace dětí. (Hříbková, 2007, s. 30)

Na základě dlouhodobého výzkumu dospěla britská psycholožka k závěru, že nadané děti jsou stejně emočně stabilní jako všechny ostatní. Nadané dítě může být oblíbené i neoblíbené, introvert i extrovert, vyrovnané i nevyrovnané tak jako běžné dítě, jen má širší repertoár reakcí. (Dočkal, 2005, s. 132)

2.3 Sociální schopnosti nadaných žáků

Na rozvoj nadání dítěte má značný vliv jeho nejbližší sociální okolí, tedy rodina a škola. Známy, ale z hlediska osobnostního vývoje nadaného dítěte nedoceňovaný, je vliv vrstevníků na nadaného jedince. Sociální vztahy nadaných dětí k vrstevníkům sledoval již L. Terman (1925). Z pozdějších výzkumů vyplynulo, že nadané děti jsou v kolektivu odmítány, jsou v sociální izolaci, ale taktéž byly získány údaje o jejich oblíbě a dominantním postavení ve skupině. Např. A. J. Tannenbaum ve svém výzkumu (1962) ukázal, že kladný vliv na sociální vztahy mělo to, zda se žák zabýval sportem současně vedle svého nadání. Naopak podle závěrů N. Colangela a Kellyho (1983) byly postoje spolužáků k nadaným spíše neutrální, autoři poukázali na důležitost postoje učitele k nadaným žákům. Ten ovlivňuje postoj ostatních spolužáků k nim, alespoň v nižších ročnících. (Hříbková, 2009, s. 141)

Výzkum realizovaný D.H. Rost a T. Czechlik, byl zaměřený na zjištění vztahů nadaných dětí v Německu. Cílem výzkumu bylo porovnat psychosociální přizpůsobení a emoční stabilitu 50 nadaných dětí a 50 průměrných dětí ve věku deseti let. Výsledek tohoto výzkumu byl poměrně jednoznačný. Nadané děti byly sociálně a emočně stejně přizpůsobivé jako jejich průměrní spolužáci. (Duchovičová, 2010, s. 49)

Nadané děti se již od útlého věku projevují jako výrazné osobnosti, které mají vlastní názor. Vysoce nadané děti mají problém se sociální integrací, zařazením do kolektivu a začleněním se v rámci skupiny. Toto je zapříčiněno tím, že intelektuální vývoj předbíhá sociální a tělesnou zralost. Výraznou měrou se samozřejmě podílí při vytváření sociálních vztahů i individuální diference. Ty podle odborníků sehrávají důležitou úlohu při celkové sociální integraci nadaných dětí. Výzkumy potvrdily, že nadané dítě, které je v sociální komunikaci zdrženlivé, uzavřenější, nezískává tolik povzbuzení a podpory, jež pro svůj specifický vývoj potřebuje.

W. Redelová, N. Jacksonová a H. Robinson zjistily kladné vzájemné vztahy mezi inteligencí a jejich sociálními znalostmi, ale ne mezi jejich inteligencí a skutečným sociálním chováním. To znamená, že nadané děti přesně vědí, jak se mají chovat, ale ve skuteč-

nosti jsou tak individualistické, že se v určitých situacích nechovají tak, jak se očekává. (Laznibatová, 2007, s. 276-283)

Velkým zdrojem problémů víceméně předem daných osobností konkrétního dítěte, může být i nevhodné výchovné působení ve škole. Můžeme říci, že nadané děti se v kolektivu projevují spíše jako individualista. Nadané děti jsou často v běžných školách hodnoceny negativně z důvodu jejich atypických projevů chování a tím, že nesplňují představy o vynikajícím žákovi. (Laznibatová, 2007, s. 276-283)

Sociální status nadaných žáků v běžné škole zkoumala J. Duchovičová (2010, s. 53) Výsledkem výzkumu je, že nadanému žákovi ve formální skupině vrstevníků je přisuzován status neformálních vůdců třídy, menší počet voleb získává v roli kamaráda. Nejčastěji získal pozitivní volby jako spolupracovník při společném projektu. Sociální pozici nadaných dětí může do určité míry ovlivnit i postoj učitele k nim. Nadané děti, které mají dobré charakterové vlastnosti, jsou převážně voleni jako kamarád nebo spolupracovník. (Duchovičová, 2010, s. 53)

Pro vývoj dítěte jsou vztahy s vrstevníky zásadní. Vzájemné vztahy pomáhají rozvíjet utváření sociálních hodnot a učit se sociálním dovednostem. S nadanými dětmi se můžeme setkat na obou pólech oblíbenosti; jak na dominantní pozici, tak i na úplném okraji skupiny. Tuto pozici ovlivňují osobnostní charakteristiky a chování nadaných žáků. Chování je ovlivněno sociálním prostředím.

3 SOCIÁLNÍ SKUPINA

Ze zkušeností učitelů, výchovných poradců, školních a poradenských psychologů vyplývá skutečnost, že učení a chování žáků je velmi ovlivňováno sociálním prostředím, v němž se žáci pohybují. Platí to zejména o sociálním prostředí konkrétní školy, konkrétního učitelského sboru, konkrétní školní třídy a konkrétní skupině vrstevníků, se kterou je žák či žákyně v každodenním kontaktu. Taková referenční skupina mívá (zejména na dospívajícího) mnohem větší vliv než učitelé a rodiče. (Hrabal, 2003 s. 8)

Sociální skupinu můžeme definovat jako skupinu, kterou tvoří určitý počet lidí, jejichž činnost po delší dobu směřuje ke společným cílům. Cílů dosahují vzájemnou a dlouhodobou interakcí a kooperací. Tato spolupráce se řídí skupinovými normami a vytváří se i relativně stálá struktura vztahů mezi členy skupiny, kde jednotlivci zaujímají určité pozice a přijímají role. (Hrabal, 2003 s. 8)

Sociální skupiny můžeme třídit podle různých kritérií – například podle počtu členů na malé a velké, podle typu vazby na formální a neformální, podle účasti na členské a cizí, podle trvání na dočasné a stálé. (Hrabal, 2003 s. 8)

Strukturu skupiny tvoří sociální vztahy, které spojují navzájem jednotlivé členy skupiny. Na strukturu lze pohlížet ze dvou aspektů a to z pohledu vazby mezi členy – podskupiny nebo sociální hierarchie – uspořádání postavení jednotlivých členů. (Hrabal, 2003 s. 8)

Postavení člena skupiny nazýváme sociální pozice, tyto pozice jsou uspořádány hierarchicky. Pozice je určována především významem člena pro skupinu jako celek. (Hrabal, 2003, s. 8)

3.1 Školní třída jako sociální skupina

Školní třídu můžeme považovat za nejčastější typ sociální skupiny ve školské soustavě. Třídu můžeme definovat jako skupinu žáků, která se spolu učí a je vyučována. Různost učebních programů a také rozličné vlastnosti žáků vysvětlují rozdíly mezi třídami. Každá třída je tedy specifická, projevuje se charakteristickými znaky, ale podléhá obecnějším zákonitostem skupiny. (Hrabal, 2003, s. 21)

Skupina je založena na vzájemné aktivní spolupráci. Mezi jejími členy probíhá mnohostranná interakce, kdy se střídají role subjektu a objektu interakce. Od žáků je vyžadována aktivní spolupráce ve výchovně vzdělávacím procesu, ne jen pasivní přijímání informací, a od pedagoga aktivně vyučovat a vychovávat. (Hrabal, 2003, s. 21)

Na formování a vývoj žáka má třída velmi významný vliv. Působení třídy – vrstevnické skupiny je prokazatelné jak při sociálním a morálním vývoji žáka, tak rovněž působí na jeho život a životní spokojenost v době školní docházky. Pro existenci člověka jsou život a výchova v sociální skupině nezbytné podmínky. Rozvíjí u žáků dispozice k vytváření pozitivních interindividuálních vztahů, k životu ve společnosti, k produktivnímu řešení napětí mezi vrstevníky, učí vést kolektiv, ale také se podřizovat a spolupracovat. (Hrabal, 2003, s. 21)

Školní třídy řadíme do skupiny formálních středních skupin; tyto skupiny jsou tvořeny výběrem, který splňuje určitá kritéria, u školní třídy je to například věk. V takovéto formální skupině se může vytvořit skupina malá neformální. Neformální skupina se utváří podle zájmů, vzájemných sympatií aj. Ve všech ať formálních či neformálních skupinách se určují a dodržují skupinové normy. Ve formální skupině jsou normy dané předpisy, úkoly, v neformální vychází z postojů a chování členů takové skupiny. (Čáp a Mareš, 2007, s. 273 – 281)

Školní třída je jednou z nejdůležitějších sociálních skupin, protože v ní dítě tráví velkou část svého času. Zde se dostane do interakce s ostatními, potřebuje pomoc od svých spolužáků a také může tuto pomoc oplátit. Kladné přijetí a zařazení do skupiny přináší dítěti pocit jistoty, uspokojení a seberealizace. Pokud je dítě nějakým způsobem vyčleněno ze skupin, je to často díky jeho určité odlišnosti, a proto se snaží zařadit do jiné skupiny. Možnou odlišností je i velké nadání, které jedince staví mimo průměrnou skupinu. Toto nezapadnutí do skupiny spolužáků je pro dítě velmi těžké a stresující, v podobných případech potřebuje velkou podporu ze strany rodičů a učitelů. Velkou mírou mohou učitelé nadanému dítěti pomoci se do kolektivu začlenit a zapadnout mezi ostatní.

3.2 Sociální klima a atmosféra školní třídy

Termín sociální klima označuje jevy dlouhodobé, typické pro danou třídu a daného učitele po několik měsíců či let. Tvůrci sociálního klimatu jsou žáci celé třídy, skupinky žáků v dané třídě, jednotlivci, dále také všichni učitelé vyučující v dané třídě a konečně učitelé jako jednotlivci. Sociální klima školy a také sociální klima učitelského sboru zprostředkovaně ovlivňuje sociální klima třídy. Nepůsobí ovšem globálně, ale výběrově. Na jedné škole mohou existovat vedle sebe rozličná sociální klimata v rozdílných třídách. Tyto odlišnosti se mohou projevat od klimat působících na žáky pozitivně, až po klimata působící negativně. Obsahově termín klima zahrnuje ustálené postupy vnímání, prožívání,

hodnocení a reagování všech aktérů (učitele, všech žáků třídy, skupinek žáků v dané třídě, žáků jako jednotlivců) na to, co se ve třídě stalo, právě se odehrává nebo se má v budoucnu odehrát. Důraz je kladen na to, jak klima vidí a interpretují sami aktéři, tedy na „subjektivní“ aspekty klimatu, nikoli na to, jaké klima „objektivně“ ve třídě panuje. Mnohem důležitější je pro uvažování, zaujímání postojů, jednání a hodnocení tohoto jednání pohled aktérů (Čáp, Mareš, 2007, s. 567-568)

Atmosféra třídy je jev krátkodobý, proměnlivý, situačně podmíněný. Mění se během vyučovacího dne nebo i vyučovací hodiny. Díky jedinečnosti, kdy se žáci každé třídy chovají jinak, každá reakce na vzniklou situaci je odlišná, si žáci budují jedinečnou atmosféru ve své třídě. (Čáp, Mareš, 2007, s. 567-568)

Klima jednotlivých tříd se liší. Setkáváme se s pozitivním klimatem, které vytváří podmínky pro úspěšné plnění školních úkolů a povinností a sblíží učitele se žáky. Na druhé straně se můžeme setkat s negativním klimatem, které nepříznivě ovlivňuje dění ve třídě a může v konečných důsledcích vést až ke ztrátě motivace, ke špatným učebním výsledkům, nebo dokonce k neurózám či jiným zdravotním obtížím. (Kalhous, Obst a kol., 2002, s. 234)

Atmosféru i klima třídy také ovlivňuje prostředí, ve kterém se děti pohybují. Prostředí nezahrnuje pouze aspekty sociálně-psychologické, ale také architektonické, jež řeší rozvržení a úroveň vybavení učebny, možnosti měnit tvar, velikost i prostorové rozmístění nábytku. Z hygienického hlediska se zabývá osvětlením, vytápěním i větráním třídy, řešením hluku, dozvuku a odrazem zvuku, ergonomickým řešením vhodného školního nábytku pro kvalitní práci, uspořádáním pracovního místa učitele i žáka. (Čáp, Mareš, 2007, s. 567-568)

3.3 Pozice a role žáka

Do určité míry ovlivňuje struktura a dynamika třídy vytváření pozic a rolí ve třídě, i to, kteří žáci tyto pozice zaujmou. V určité pozici a roli se jedinec projevuje, ale i mění. Jakou pozici a roli jedinec ve třídě zaujme, závisí nejen na spolužácích a třídě jako celku, ale také na konkrétní individuální charakteristice a dispozici jedince. Nejlépe pozici a roli vystihují kompetence, vliv a obliba. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

Kompetence – nejjednodušším ukazatelem školních kompetencí u žáka je jeho školní prospěch, jeho známky. Ve většině škol je prospěch také ukazatelem, jakou pozici jedinec zaujímá ve formální struktuře třídy. V mladším školním věku jsou známky a pro-

spěch rozhodující pro oblibu mezi spolužáky. S rostoucím věkem se hodnocení mění, obliba i vliv již více závisí na konkrétních výkonech a osobní charakteristice daného žáka. Při posuzování vztahu ke spolužákům již žáci staršího školního věku a studenti středních škol málokdy uvádí známky jako možný ukazatel oblíbenosti. Zde se vysoce hodnotí intelektuální kapacita, rozhled, hloubka znalosti a dovedností a celková zdatnost. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

Vliv – vyjadřuje, jak velkým rozsahem žák ovlivňuje kooperaci a činnost třídy a spolužáků. Zdatnost, kompetence, moc a motivace k ovlivňování spolužáků podstatně ovlivňují míru vlivu jednotlivce ve třídě. Pozice žáka ve třídě podle vlivu ve skupině je jednou ze základních charakteristik jejich členů a je úzce spjata s jejich rolí. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

Obliba, jinými slovy přijetí jedince skupinou, popularita, přitažlivost, sympatie nebo akceptace. Emocionální přijetí či odmítnutí jedince spolužáky tvoří základ obliby, tím zároveň globální emocionální hodnocení ostatními. Oblibu můžeme také chápat jako souhrn emocionálních komponentů interakce a interpersonálních vztahů, které směřují od ostatních členů k jedinci. Oblíbenost má dva póly: na jednom póle jsou jedinci přijati kolektivem, tedy oblíbení, a na druhém jedinci nepřijati, izolovaní. Emocionální vztahy se projevují v chování tendencí navazovat kontakty s oblíbenými a naopak distancovat se od neoblíbeného. Hodnocení spolužáků závisí na individualitě hodnoceného i hodnotitele. Na postojích jednotlivců se rovněž podílí i vliv skupiny svými normami a hodnotami. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

Díky těmto kategoriím můžeme popsat i několik typů žáků:

- Neoblíbený, nevlivný a školsky málo úspěšný žák – tato kombinace je pro vývoj velmi nevýhodná. Žák se často vyznačuje hlubší sociální maladaptací a vývojovou opožděností. V této pozici je častým projevem žáků přímá fyzická i slovní agresivita (většinou u chlapců). Často se tyto projevy agrese pojí s nadměrným úsilím o zvýšení prestiže, ale zvolené prostředky k dosažení cíle jsou pro skupinu nepřijatelné. Spolužáci na agresivitu reagují odmítáním a tento žák jim odpovídá obdobným způsobem. Reagují neadekvátně jak na vlastní nedostatky, tak i na spolužáky a jejich chování. Tito jedinci nereprezentují pro ostatní významnou hodnotu. Své spolužáky hodnotí zpravidla primitivněji, jejich percepce je často černá, přehnaně negativní, nebo naopak až moc bílá. Okrajová pozice žáka je vždy signálem, že je ohrožen jeho zdravý vývoj. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

- Izolovaný žák není výrazně odmítaný ani nepřijatý, jeho kontakt se spolužáky bývá jednostranný a často omezený. O izolovaných dětech se spolužáci samostatně bez podnětu nevyjadřují, jako by pro ně neexistovaly, nezajímají se o ně. Příčiny izolace jsou různé, nejčastěji introverze jedince. Pro vývoj a výchovu je izolace nebezpečná tehdy, pokud je prožívána subjektivně jako stav odmítnutí a když ji nekompenzuje aspoň jeden nebo lépe několik intenzivních pozitivně naladěných interpersonálních přátelských vztahů. (Hrabal, 2003, s. 71-81)
- Žák ve vedoucí pozici – vlivný a oblíbený žák s různým stupněm školní úspěšnosti představuje střed třídy. Jeho osobní charakteristika z větší části odpovídá představám skupiny, jejím hodnotám a normám, a proto zaujímá vedoucí pozici. Jakmile zaujme vedoucí postavení, spoluurčuje cíle, hodnoty a normy skupiny. Zaujetí pozice vlivného a oblíbeného je podmíněno jak skupinou, tak i osobností. Subjektivně uspokojivá je vedoucí pozice v oblibě a vlivu. Dává široký prostor pro vzájemné interpersonální vztahy, možnost výběru partnera, pro sebeprosazení i vývoj vlastní nezávislosti. Zároveň však hrozí při dlouhodobém a vedoucím postavení ve třídě nebezpečí nadměrného růstu sebevědomí a vznik nezdravě pozitivního sebeobrazu a sebehodnocení. Někdy se u všestranně vedoucího žáka snižuje tolerance na sociální frustraci, a tím i tolerance na příští životní konflikty a střety. (Hrabal, 2003, s. 71-81)
- Vlivný, méně oblíbený žák – závisí na něm stav a vývoj třídy jako celku i interpersonální vztahy. Učitel tyto žáky potřebuje znát, chce-li porozumět třídě a vést ji. Pokud slabě převažuje silný vliv nad oblibou, signalizuje to zpravidla individuálně i skupinově přijatou variantu sociability. Vyskytuje se většinou u vůdců, kteří řídí a koordinují činnost skupiny. Jejich oblibu poněkud snižuje potřeba ukládat spolužákům úkoly a požadavky, vyžadování dodržování norem, organizování činností a kooperací, což ostatní nemusí chápat jako nadosobní konání. V naší kultuře se stále ještě udržuje převaha vlivu jako součást mužské role. Vysoký vliv a velmi nízká obliba, případně odmítnutí, signalizuje nezdravý sociální vývoj žáka i jeho problematické působení ve skupině. U vedoucích pozic se za touto pozicí zpravidla skrývá sklon k autokratickému vedení, které není pro skupinu zdravé. Skupina je sice pod tlakem přijímá, ale často jen formálně. Nedochozí k vnitřnímu přijetí, často vzniká vzdor a odpor. Vedoucí žáci tohoto typu používají obvykle k prosazení

svých záměrů všech prostředků tlaku včetně sankcí a trestů, i fyzického násilí. Ve třídě vznikají konflikty. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

- Oblíbený, méně vlivný žák – má ve skupině spíše „centrální“ než vedoucí pozici. Dostává se většinou do centra interindividuální komunikace, jeho působení je však často nenápadné a ostatní jej nevnímají jako omezování. Široké přijetí, pozitivní a emocionální hodnocení žáka spolužáky je často podmíněno jeho pozitivním emocionálním laděním, dobrou náladou a veselostí, kterou je oblíbený žák schopen navozovat u druhých. Tento žák má zpravidla nejvyšší předpoklady pro identifikaci se spolužáky, empatii, soucítění, umí spolupracovat. V interakci u něj převažuje dávání nad braním. Podle kulturních tradic jde spíše o ženský typ. Žák tohoto typu často výrazně preferuje interpersonální multidyadické vztahy, nebývá však ve třídě hlavním vůdcem. Menší měrou se podílí na organizování činnosti skupiny jako celku, nevytváří obvykle ani skupinové normy a hodnoty. Ovlivňuje však normy interpersonálního kontaktu tím, že vyvolává „řetězovou reakci“ pozitivní atmosférou, tím ovlivňuje kohezi skupiny, její emocionální soudržnost. V hierarchii hodnot oblíbeného žáka se mohou ovšem dostat do popředí příliš jednoznačně bezprostřední altruistické motivy a zatlačit do pozadí nadindividuální a nadinterindividuální, skupinové a celospolečenské hodnoty, případně brzdit i seberealizaci. (Hrabal, 2003, s. 71-81)
- Žák v nevýrazné pozici – toto je nejpočetnější skupina žáků. Předpokládáme, že jejich vývoj není bezprostředně ohrožen jak po výukové, tak ani po sociální stránce. Teoreticky od nich můžeme očekávat všechno. (Hrabal, 2003, s. 71-81)

Sociální pozice je postavení v určité sociální struktuře. Je buď připsaná, kdy je tato pozice dána národností, biologickými znaky, nebo získaná, která plyne ze sociálně zhodnocených výsledků činnosti držitele. Sociální roli můžeme definovat jako očekávaný způsob chování v sociální pozici a sociální status pak jako místo, které jednotlivec zaujímá ve společenské situaci. (Šimoník, 2007, s. 39)

Ve třídě má svoji sociální pozici každý žák. Tato pozice může vyplynout z jeho vědomostí, dovedností a také ze vzájemných vztahů s ostatními. Sociální pozice velmi ovlivňuje dosažení představ a tužeb jednotlivce, protože vyšší sociální pozice umožňuje ovlivnit spolužáky, atmosféru i práci ve třídě.

Velký vliv na oblíbenost a pozici nadaného žáka ve třídním kolektivu má taktéž zájem o sport. K tomuto zjištění dospěl J. A. Tannenbaum při výzkumu v roce 1962. Nadaní žáci,

kteří měli pouze intelektuální a studijní zájmy, nebyli tolik oblíbení. (Tanennbaum, 1983, cit. podle Hříbková, 2009, s. 141)

Podle výsledků z nejrůznějších výzkumů nadané děti vykazují mimořádné schopnosti a dovednosti v nejrůznějších oblastech. Velmi efektivně zvládají a zpracovávají velké množství informací, proto se mohou v klasickém vyučování nudit. Pracovní tempo se přizpůsobuje slabším spolužákům a učitel se jim tím pádem plně nevěnuje. Proto někdy mohou nadané děti při snaze na sebe upozornit, použít i nevhodných prostředků, např. vyrušování, vykřikování odpovědí a mnoho dalších negativních projevů. Tím se mohou stát pro třídu neakceptovatelní a jsou vytlačováni na okraj kolektivu.

Nejuznávanější pozici by chtěl zaujímat každý jedinec ve společnosti, ať už je to dítě ve třídě nebo dospělý například v zaměstnání. Uznávaná pozice dává možnost ovlivňovat situaci a tím lépe dosahovat osobních úspěchů a cílů.

3.4 Socializace sportem

Sport sehrává důležitou úlohu při socializaci. Pro děti a mládež je aktivní sport důležitý pro zdravý fyzický i psychický vývoj. Mimo to, že poskytuje smysluplné využití volného času, tak slouží i jako prevence před nežádoucími sociálně patologickými jevy. Pohyb a fyzická zátěž jsou důležitým aspektem při sebepoznávání, sebezdokonalování a poznávání hranic vlastních možností. Sport tvoří důležitou sociální a smyslovou zkušenost, která vyvolává emoce, a ty obohacují osobnost. Sportovní soutěžení napomáhá při hledání nových možností, jak řešit různé situace a také rozvíjí kreativitu. Překonávání překážek podporuje utváření volných vlastností, radost ze zvládnutí těžkých úkolů, emocionální účast, pomoc při utváření emoční stability, podpory schopnosti vypořádat se s neúspěchem, podpory odolnosti vůči stresu. Sportování rovněž napomáhá při vytváření nových sociálních kontaktů, rozšiřuje obzory při hledání vlastního uplatnění. (Sekot, Leška, Oborný a Jůva, 2004, s. 113 – 114)

Socializace ve sportu se projevuje tím, že si sportovec osvojuje a přijímá hodnoty a normy sportovního oddílu, upevňuje si svoji identitu v interakci s ostatními. Posiluje si sebevědomí, uvědomuje si, že úspěch kolektivu závisí na všech členech a to pomáhá při formování vědomí a pocitu solidarity. (Sekot, Leška, Oborný a Jůva, 2004, s. 113 – 114)

Socializační účinky sportu na děti a mládež zahrnují širokou paletu osobnostních a společenských přínosů, které primárně vycházejí z imperativu všestrannosti osobnostního

vývoje jedince v harmonickém souznění s potřebami dané společnosti. Zejména u dětí se tak zdůrazňuje prospěšnost rozvíjení všech typů pohybových schopností. (Sekot, 2003, s. 99)

V praktické části se budeme věnovat otázce, zda zapojení do sportovních činností pozitivně ovlivňuje postavení nadaného dítěte ve třídě.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 POPIS VÝZKUMU

V teoretické části jsme se věnovali popisu faktorů, které se podílejí na žádoucím formování osobnosti dítěte – prostředí sociální vrstevnické skupiny a sportu. Popsali jsme proces socializace, který u dětí a mládeže probíhá při sportu. V praktické části se budeme dále zabývat tím, zda má sport vliv na pozici v třídním kolektivu u nadaných dětí.

4.1 Výzkumný problém

Jakou pozici zaujímá nadaný žák v běžné třídě základní školy?

4.2 Hlavní výzkumný cíl

Hlavním cílem výzkumu bude na základě vlastního empirického zkoumání zjistit, jakou pozici zaujímá nadaný žák ve třídě běžné základní školy, který se věnuje sportu, a porovnat zjištěná data s postavením nadaného žáka, jenž se sportu nevěnuje.

4.2.1 Dílčí výzkumné cíle

1. Zjistit, zda nadaní žáci, kteří se věnují sportu, jsou oblíbenější než nadaní žáci, kteří se sportu nevěnují.
2. Zjistit, zda nadaní žáci, kteří se věnují sportu, mají větší vliv na spolužáky než nadaní žáci, kteří se sportu nevěnují.
3. Zjistit, zda nadaní žáci, kteří se věnují sportu, lépe spolupracují s ostatními spolužáky než nadaní, kteří se sportu nevěnují.

Na základě dílčích výzkumných cílů stanovujeme hypotézy.

H01 Nadaný žák, který se věnuje sportu, je ve třídě stejně oblíbený jako nadaný žák, který se sportu nevěnuje.

HA1 Nadaný žák, který se věnuje sportu, je oblíbenější než nadaný žák, který nesportuje.

H02 Nadaný žák, který se věnuje sportu, je stejně často vybírán za spolupracovníka s ostatními než nadaný žák, který se sportu nevěnuje.

HA2 Nadaný žák, který se věnuje sportu, je častěji vybírán za spolupracovníka s ostatními než nadaný žák, který se sportu nevěnuje.

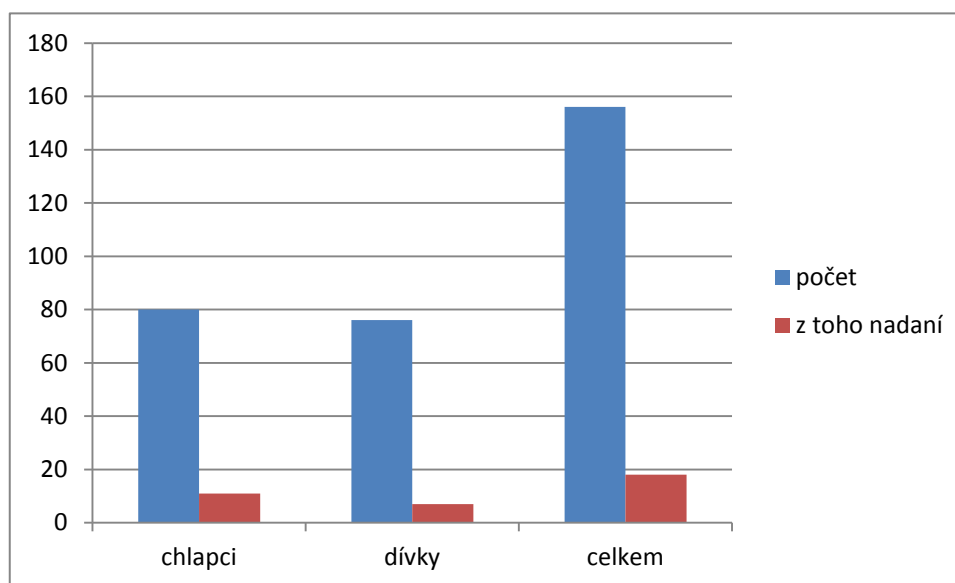
H03 Nadaný žák, který se věnuje sportu, má stejnou autoritu jako nadaný žák, který nesportuje.

HA3 Nadaný žák, který se věnuje sportu, má vyšší autoritu než nadaný žák, který nesportuje.

4.3 Výzkumný soubor

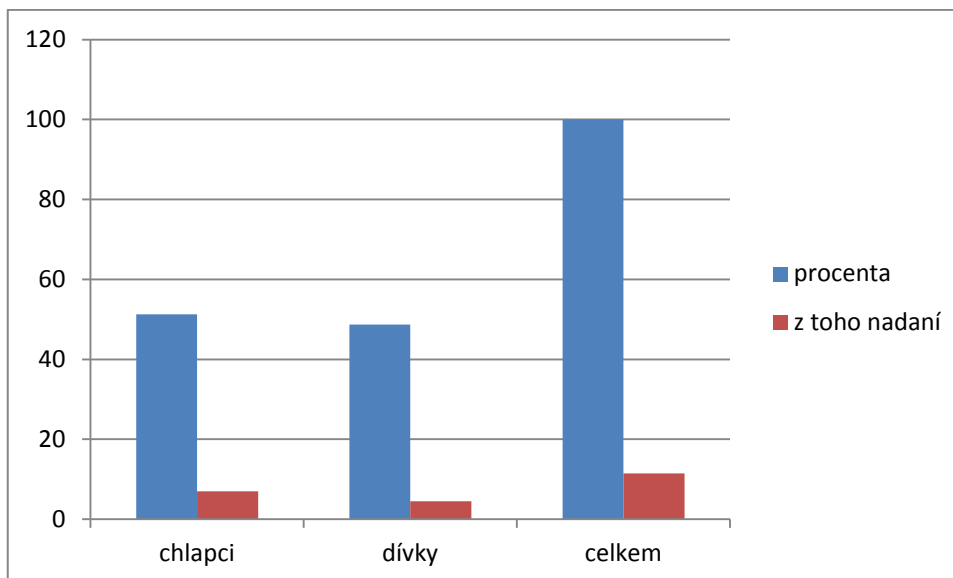
Výzkumný soubor tvoří nadaní žáci čtvrtých až sedmých tříd běžných základních škol zlínského kraje. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 156 žáků, 80 chlapců a 76 dívek, z celkového počtu žáků bylo 18 žáků identifikováno jako nadaných.

Nadaní byli identifikováni na základě testování MENSOU ČR a jejich výsledky v těchto testech dosahovali nadprůměrné hodnoty. Při definování pojmu nadaný žák se opíráme o IQ definici J. Laznibatové (2007, s. 67).

Graf č. 1 Počet nadaných žáků

Ve výzkumném souboru bylo 18 nadaných žáků, což činilo 11,5 % a z toho bylo 7% chlapců a 4,5% dívek.

Graf č. 2 Procentuální zastoupení nadaných žáků ve výzkumném souboru

Ve výzkumném souboru bylo 11,5% nadaných žáků ze čtvrtých až sedmých tříd základní školy a z toho bylo 7% chlapců a 4,5% dívek.

4.4 Výzkumná metoda

Po stanovení výzkumného problému jsme si pro zjištění potřebných dat vybrali metodu sociometrie. Jednalo se o zpracování dat získaných ze sociometrických dotazníků. Výsledkem výzkumu je získání informací o interpersonálních vztazích ve třídě.

Sociometrií rozumíme soubor specifických výzkumných postupů, které slouží ke zjišťování, popisu a analýze směru a intenzity mezilidských vztahů, jak se projevují v malých sociálních skupinách.

V našem výzkumu jsme použili techniku sociometrického testu. Sociometrickým testem zjišťujeme jednak pozitivní, tak i negativní vazby v kolektivu. Sociometrický test využívá jednu nebo více otázek, které umožňují členům skupiny volit partnery pro určité situace. Zadává se většinou písemně, kdy se do odpovědí vpisují konkrétní jména členů skupiny. Ze sociometrické matice počítáme sociometrické indexy, které představují kvantitativní vyjádření výsledků sociometrického šetření. Individuální sociometrické indexy charakterizují postavení jedince ve skupině. (Chráska, 2007, s. 208-218)

Pro konstrukci sociometrického testu J.L.Moreno zformuloval šest základních pravidel:

1. Jasně stanovit hranice sociální skupiny, do které jedinec náleží a v níž bude provádět volby;
2. Každý člen má mít možnost neomezené voleb;
3. Členové sociální skupiny mají mít kritérium volby jasně určeno, má být mimo jakoukoli pochybnost k jaké události, činnosti si mají partnery vybírat;
4. Výsledky sociometrického šetření mají být vždy spojovány s určitými závěry a opatřeními, které se týkají zkoumané skupiny;
5. Ostatní členové nemají vědět o volbách ostatních;
6. Předem zjistit, zda všichni rozumí zadaným otázkám. (Chráska, 2007 s. 209-210).

Při zadávání testů jsme respektovali daná pravidla s výjimkou neomezeného počtu voleb. Tyto možné volby jsme z důvodu snadnějšího zpracování omezili na tři.

4.5 Průběh výzkumu

Před začátkem výzkumu jsme vytipovali třídy, ve kterých bychom provedli sociometrické šetření. Zaměřili jsme se na čtvrtý až sedmý ročník základní školy – do těchto tříd jsou integrováni nadaní žáci. Před samotným vyplňováním testů byli žáci seznámeni s postupem a jednotlivými otázkami a rovněž jsme jim vysvětlili, proč je důležité tyto dotazníky podepsat. Všichni žáci byli ubezpečeni, že veškeré výsledky i konkrétní dotazníková šetření budou k dispozici pouze třídnímu učiteli a k vyhodnocení naší práce. Ke každé otázce měli pravdivě přiřadit maximálně tři spolužáky, které by si pro konkrétní oblast vybrali. Jak již bylo výše zmíněno, z důvodu snadnějšího zpracování výsledků byly možnosti omezeny pouze na tři. Dotazníky jsme rozdali osobně, rovněž jsme zodpovídali případné upřesňující dotazy. Pro vyšší návratnost jsme dotazníky sesbírali sami. Každý nadaný žák měl u svého testu zodpovědět otázku, zda se ve svém volném čase věnuje sportu.

Platnost nulových hypotéz jsme ověřovali pomocí Fisherova kombinatorického testu na hladině významnosti 0,05. Ověřovali jsme, zda je mezi proměnnými významný vztah.

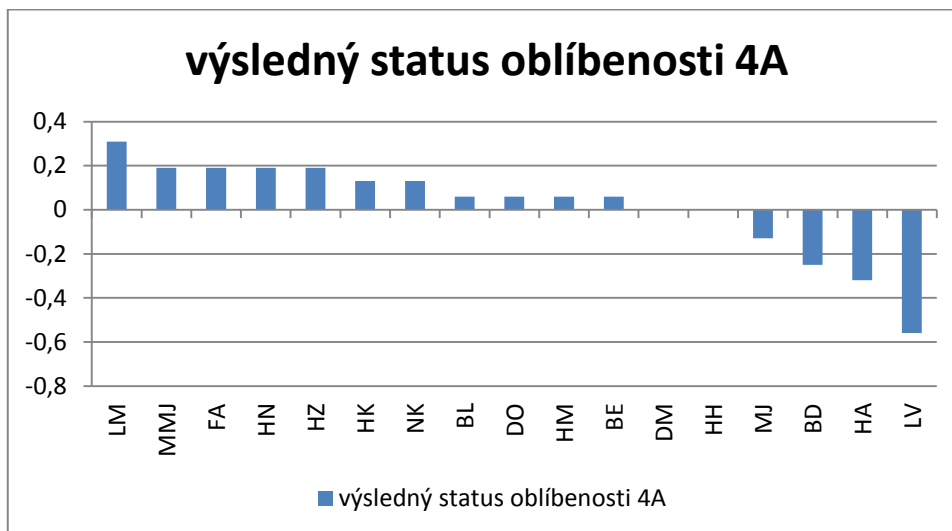
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Pro zhotovení statistických analýz a pro dílčí výzkumné prognózy jsme využili počítačový program Microsoft Excel. Otázky jsme vyhodnocovali a zapisovali pozitivní i negativní volby do sociometrické matice. Výsledky každé třídy a jednotlivých šetření jsme rozdělili do tří sociometrických matic, přičemž jsme vypočítali individuální sociometrický index žáků. Výsledný status žáka je rozdílem mezi pozitivním statutem a negativním statutem. Tyto výsledky jsme seřadili a vložili pro lepší přehlednost do grafu. Poté jsme vybrali a seřadili nadané žáky do tabulky, uvedli jejich výsledný status a porovnávali, zda má sportovní činnost nadaného žáka vliv na jeho oblíbenost, autoritu a spolupráci s ostatními.

Sociometrickým šetřením jsme se snažili zjistit postavení nadaných žáků ve třídě. Pro šetření jsme stanovili tyto kritéria – možnost voleb jsme vymezili na konkrétní třídu, kterou žáci navštěvují, počet voleb byl pro snadnější zpracování omezen na tři. Otázky byly uplatněny jak pro zjišťování kladných, tak i záporných vztahů. Otázky směřovaly ke zjišťování oblíbenosti, autority a ochoty spolupráce nadaných žáků ve třídě. Pro jednotlivé žáky jsme použili počáteční písmena jména a příjmení pro zajištění anonymity. Pozice člena skupiny je dána jeho výsledným statutem, který představuje rozdíl mezi pozitivním a negativním individuálním sociometrickým statutem. Následující grafy zobrazují výsledné statusy žáků, které se vztahují ke třídám a konkrétním otázkám. Tyto výsledné statusy jsme pro přehlednost seřadili od největšího po nejmenší a vytvořili výsledné grafy. V závěru jsme vybrali a seřadili nadané žáky do jednotlivých tabulek podle zjišťovaných oblastí a porovnávali jsme, zda se sportující nadaní žáci umístili na vyšších místech než ti, kteří nesportují. Tyto tabulky jsme rovněž převedli do grafů.

Třída 4.A

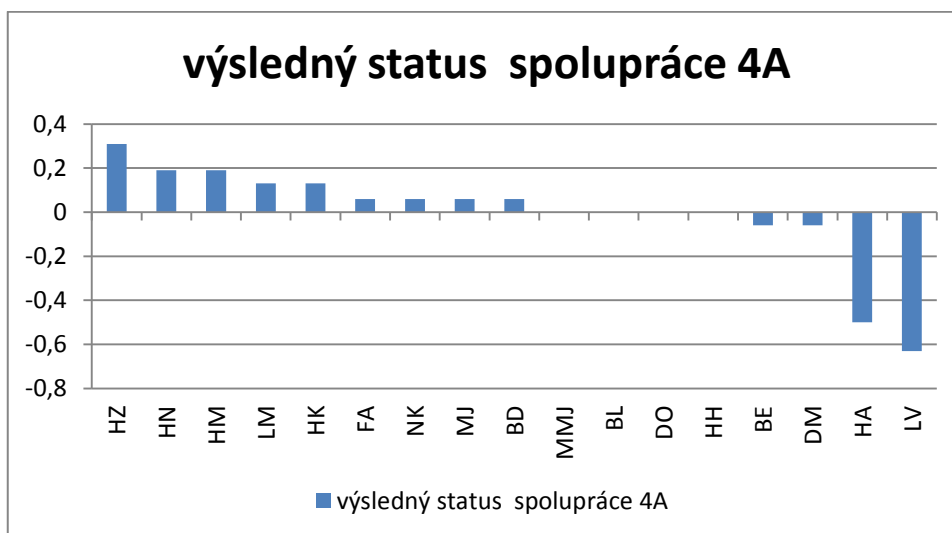
Otázka č. 1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejrady na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 3 Výsledný status žáků - oblíbenost, třída 4.A

Ve třídě jsou identifikováni tři žáci, dva chlapci BD, HM a dívka HZ. Z grafu vyplývá, že HZ a HM patří mezi oblíbenější žáky a BD mezi neoblíbené. BD se zařadil dle individuálního indexu až na 7 pozici v oblíbenosti, kdy získal 3 kladné a 7 negativních voleb. HM spolu se třemi spolužáky zaujímá čtvrtou pozici, nejlépe se umístila HZ a to na druhé pozici spolu rovněž se třemi spolužáky.

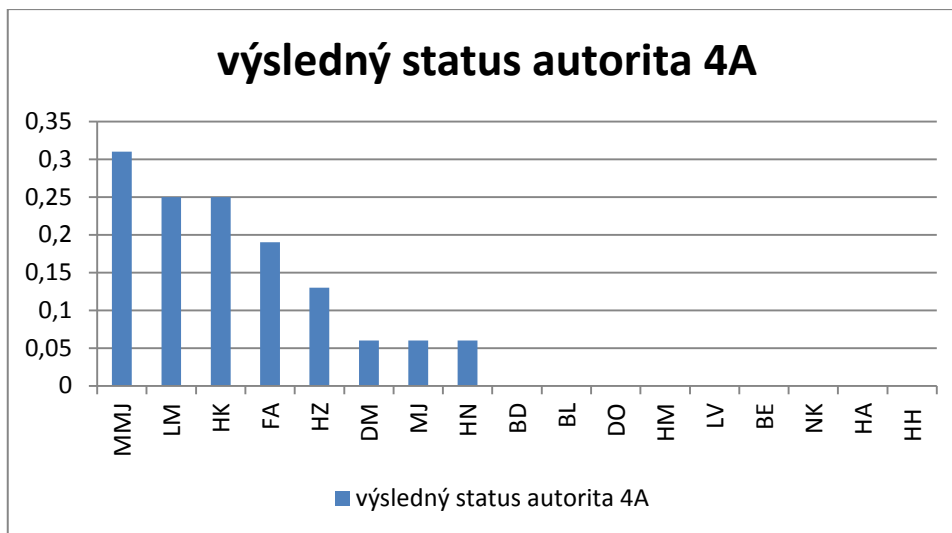
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č.4 Výsledný status žáků - spolupráce, třída 4.A

Zde je patrné, že při vybírání spolužáků pro práci na společném projektu, žáci volili své nadané spolužáky častěji než ostatní. Projevila se zde ochota nadaných pomoci, ale i touha spolužáků po dobrém výsledku. BD získal 4 kladné a 3 negativní volby. HZ získala 5 kladných a HN 4 kladné a 1 negativní volbu. Tyto kladné volby je řadí mezi vlivné a oblíbené žáky.

Otázka č. 5: „Kdo ze žáků vaší třídy má největší autoritu?“

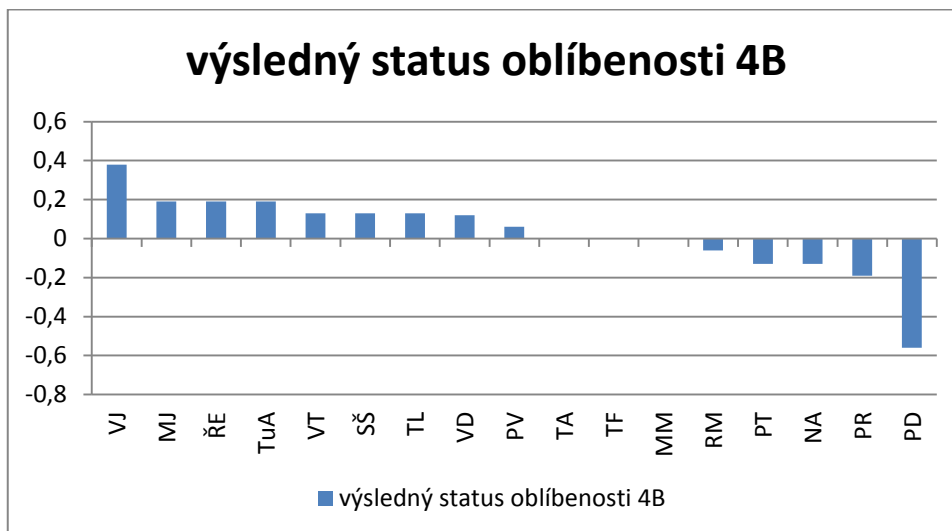

Graf č.5 Výsledný status žáků – autorita, třída 4.A

Ze šetření vyplývá, že ve 4A třídě vedoucí pozici zaujímá zvolený předseda třídy, který získal 4 kladné volby. Pozitivní volby získala i HZ. BD a HM nezískali žádnou volbu, to může být ovlivněno jejich ostýchavostí a nejistotou při jednání s ostatními spolužáky.

Třída 4.B

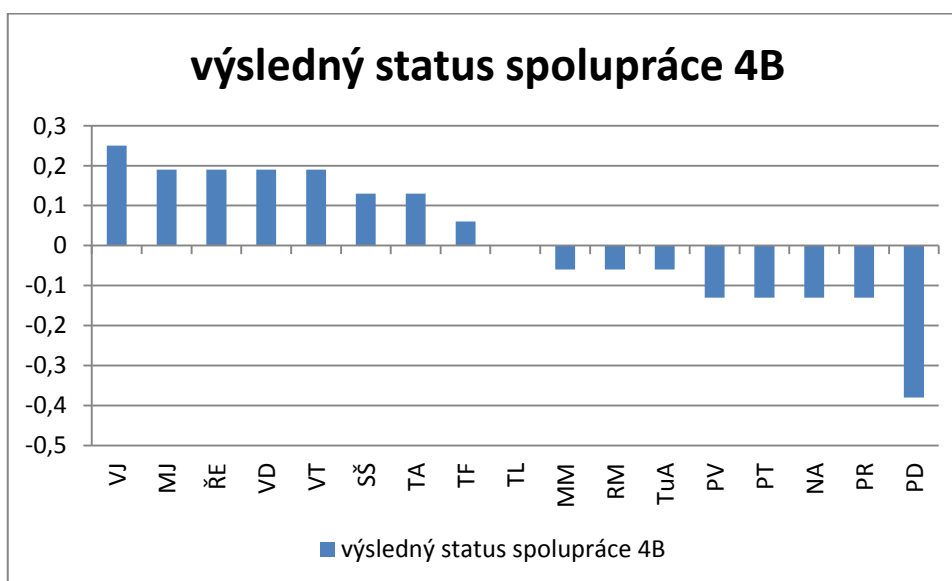
Otázka č. 1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejrady na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 6 Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 4.B

V této třídě jsou identifikováni dva žáci, chlapci. VJ je velmi oblíben a toto potvrzuje i jeho první místo v oblíbenosti, od spolužáků získal 7 pozitivních voleb a jen 1 negativní. PV je na rozdíl od VJ introvertní získal 1 pozitivní volbu. O dění ve třídě jeví jen minimální zájem.

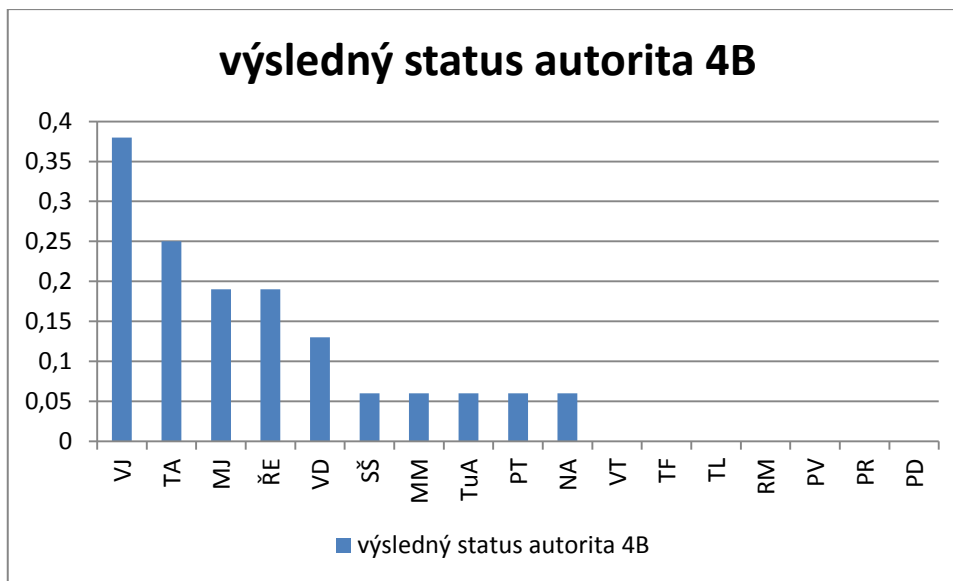
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 7 Výsledný status žáka – spolupráce, třída 4.B

Při volbě spolupracovníků pro společný projekt byl VJ opět nejčastěji volen jako vhodný a ochotný spolupracovník. VJ rád svým spolužákům pomáhá s vysvětlením učiva, pokud něčemu dostatečně neporozuměli. PV se na rozdíl od VJ hůře přizpůsobuje méně bystrým žákům, těžko chápe, že pro něj velmi jednoduché věci, jsou pro ostatní hůře pochopitelné, proto často ztrácí při spolupráci trpělivost a nejraději vše dělá sám.

Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

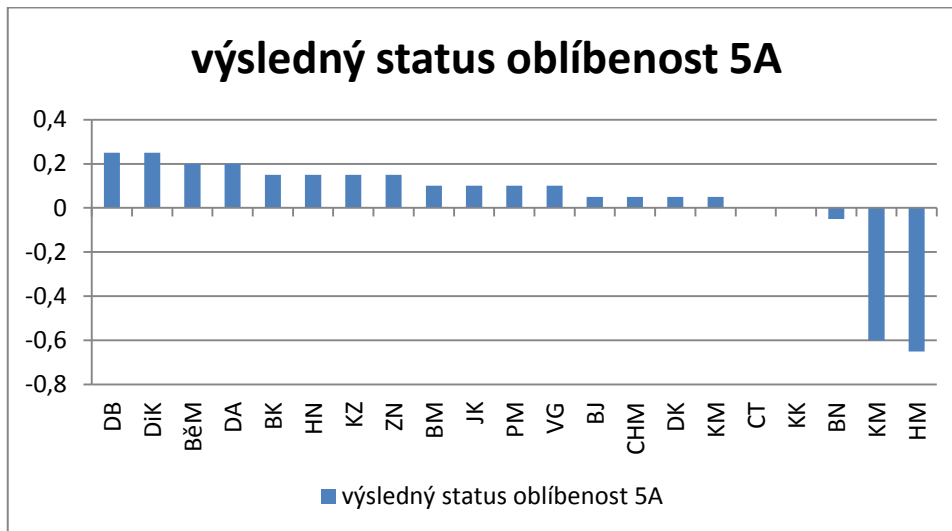

Graf č.8 Výsledný status žáka – autorita, třída 4.B

VJ se věnuje fotbalu a florbalu. Je aktivní a velmi komunikativní. Dokáže na velmi vysoké úrovni komunikovat i s dospělými a zapojit do pracovních činností celou třídu. V šetření obdržel největší počet pozitivních voleb a získal pozici vlivného a oblíbeného žáka. PV je vnímán jako nevýrazný žák.

Třída 5.A

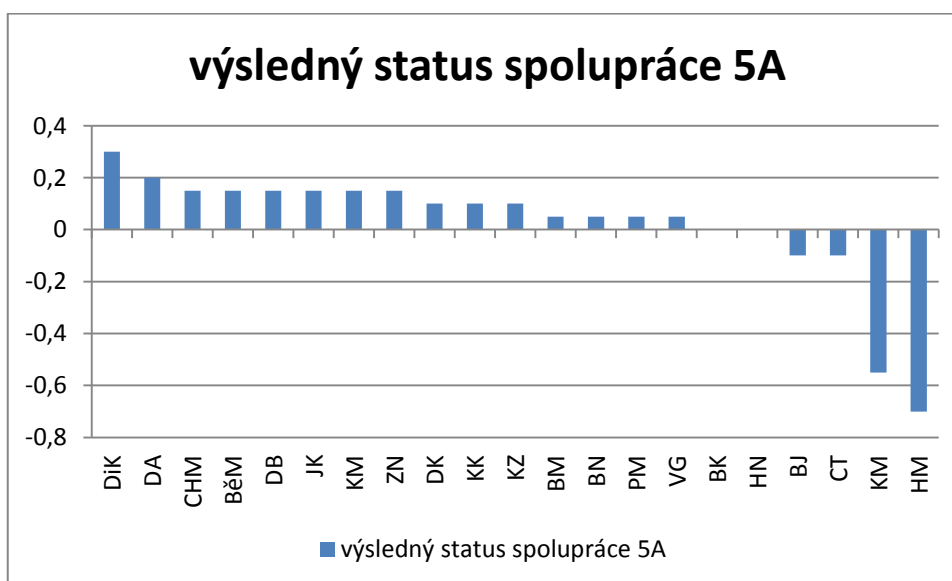
Otázka č. 1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejrady na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 9 Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 5.A

V této třídě je největší počet nadaných dětí, byli zde identifikováni čtyři žáci, dva chlapci BJ, BM a dvě dívky DA a KK. Přestup do nového kolektivu je patrný i v menší oblíbenosti BJ a KK, kteří přestoupili z jiné školy. Tito dva žáci se zatím teprve adaptují do nového třídního kolektivu

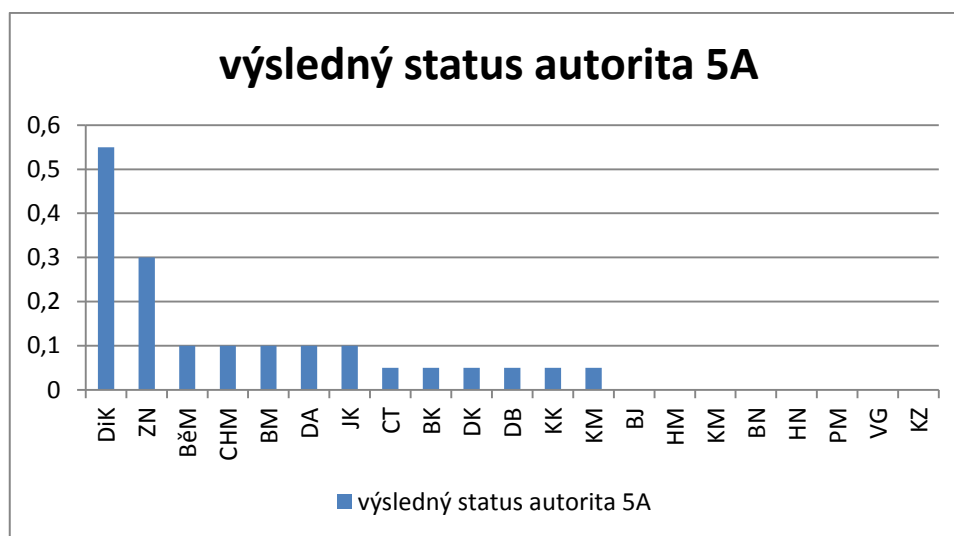
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 10 Výsledný status – spolupráce, třída 5.A

Pro spolupráci si spolužáci častěji vybírali DA a BM. DA je velmi kreativní, přístupná názorům ostatních dětí a ráda přebírá vedení při skupinové práci. BM získal 2 kladné vazby, BJ 1 pozitivní a 3 negativní, DA 4 pozitivní a KK 3 pozitivní a 1 negativní volbu.

Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

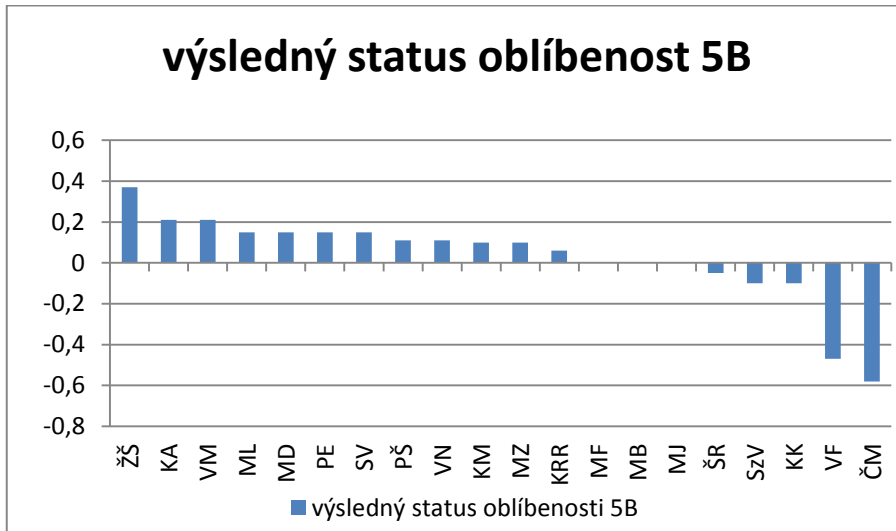

Graf č. 11 Výsledný status žáka – autorita, třída 5.A

V této třídě žákům velmi záleží na osobních výsledcích. Třída je složena z 15 dívek a 6 chlapců, což se rovněž projevuje na celkové preferenci voleb. BJ je velmi introvertní, má problémy s navazováním sociálních kontaktů s dívkami. Z grafu je patrné, že BM a DA mají větší vliv na třídu než BJ a KK, kteří přestoupili z jiné školy.

Třída 5.B

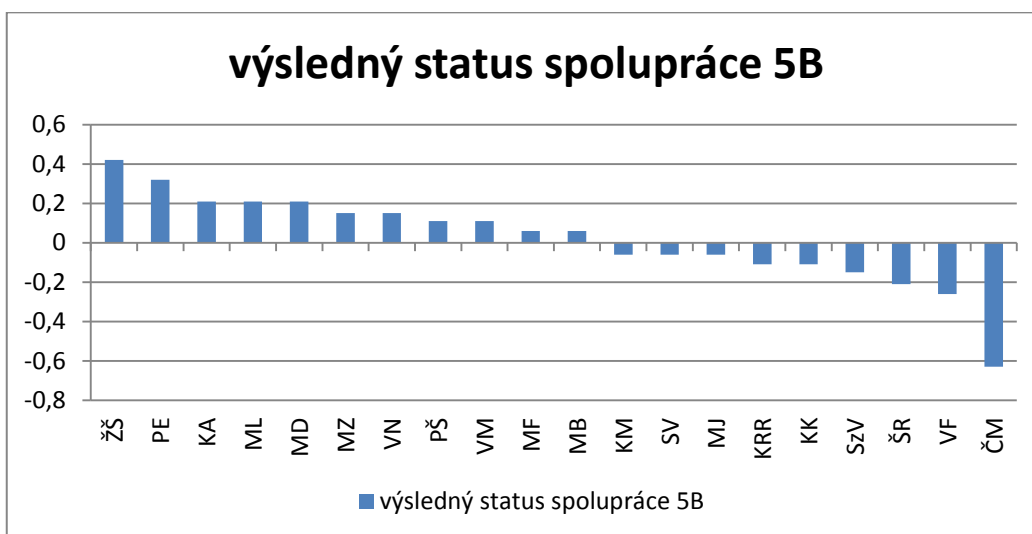
Otázka č. 1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejrady na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 12 Výsledný status žáka – oblíbenost třída 5.B

V této třídě je identifikován jeden žák ŽŠ. Je velmi komunikativní, cílevědomý, kamarádský a jeho obliba u spolužáků je patrná i z grafu. Je bezkonfliktní s velkou schopností empatie.

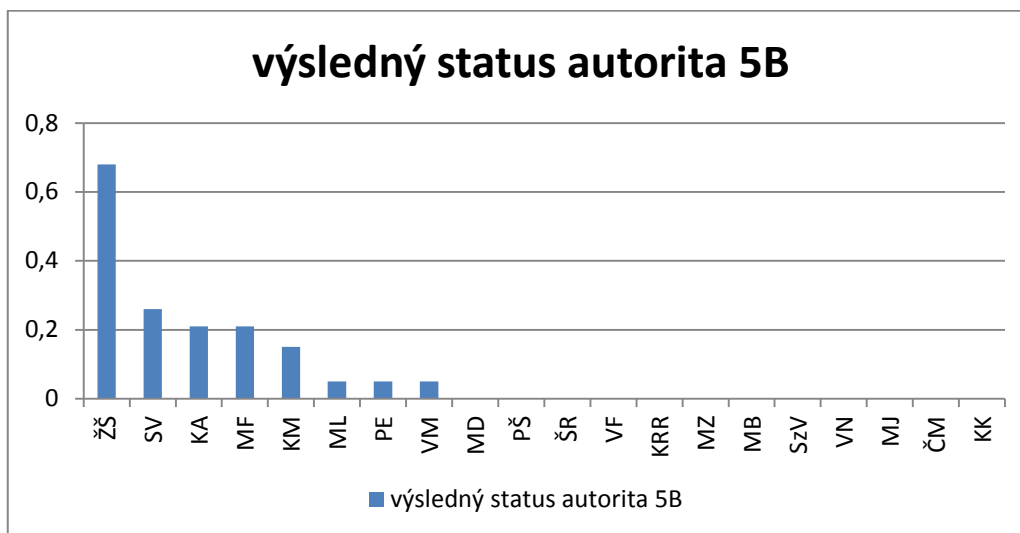
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 13 Výsledný status třídy – spolupráce třída 5.B

Z grafu je vidět, že ŽŠ je nejčastějším zvoleným žákem. Dokáže dobře poradit, rozdělit práci a také přijmout podnětné návrhy ostatních. Do společné práce umí získat i izolovanější spolužáky a dopřát jim pocit důležitosti.

Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

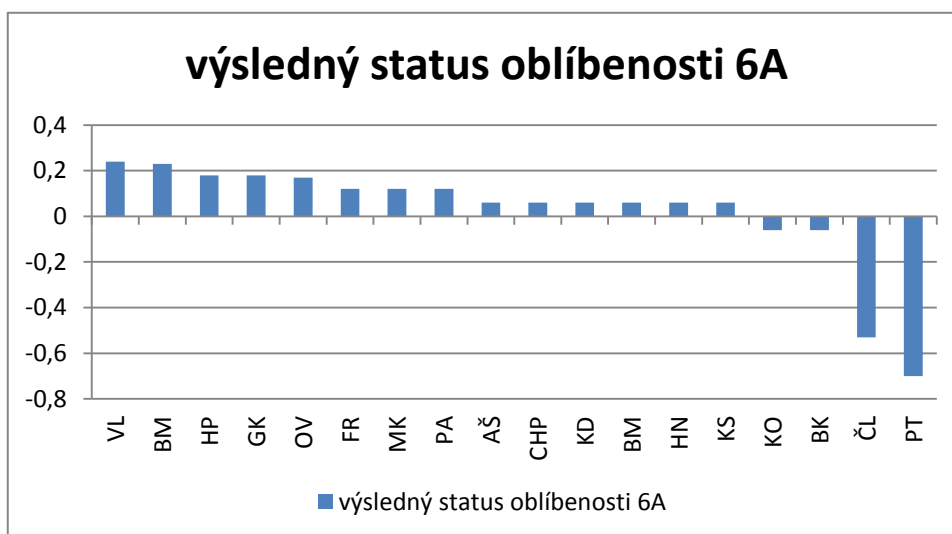

Graf č. 14 Výsledný status – autorita třída 5.B

ŽŠ umí řešit problémy nejen ve třídě, ale i jednat s dospělými a je ochoten přiznat svou chybu. ŽŠ zaujímá pozici vlivného oblíbeného žáka při zisku 30 pozitivní a 2 negativních vazeb.

Třída 6.A

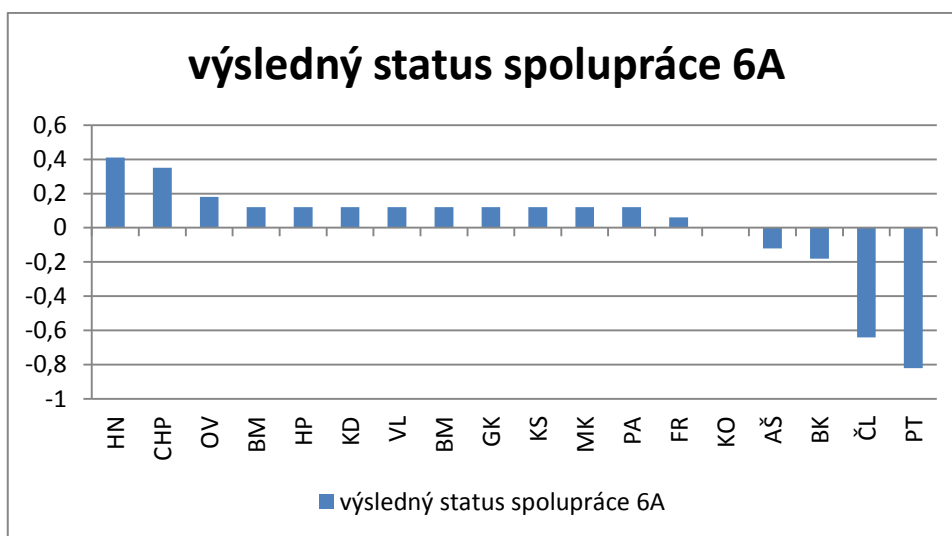
Otázka č.1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejradyji na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 15 Výsledný status žáka – oblíbenost třída 6.A

V 6.A třídě jsou tři nadaní žáci, dvě dívky HN a KS a chlapec CHP. Všichni tři žáci jsou uzavřenější povahy. CHP získal 4 pozitivní a 3 negativní vazby, HN a KS získaly 1 pozitivní vazbu.

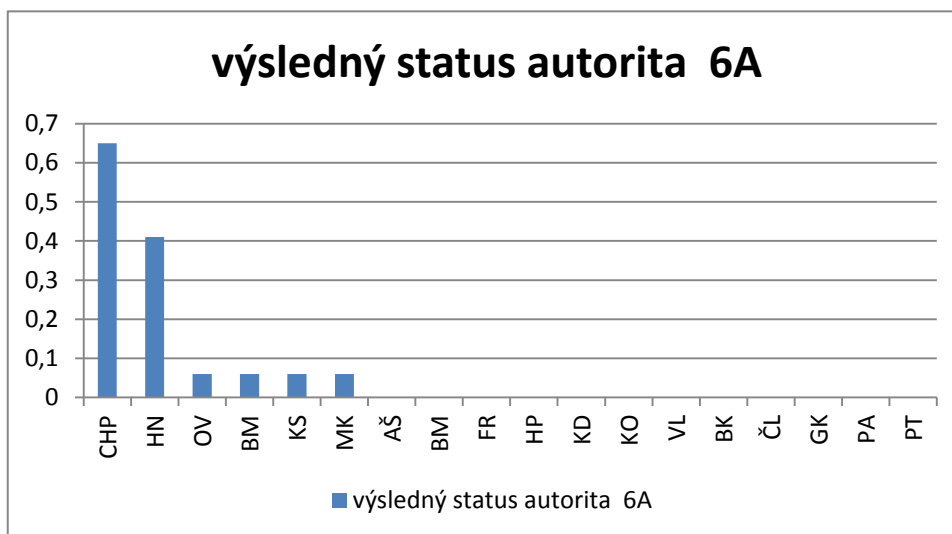
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 16 Výsledný status žáka – spolupráce třída 6.A

CHP a HN dostali 7 pozitivních vazeb, spolužáci si je nejčastěji vybírají za spolupracovníky. KS získal 3 pozitivní vazby.

Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

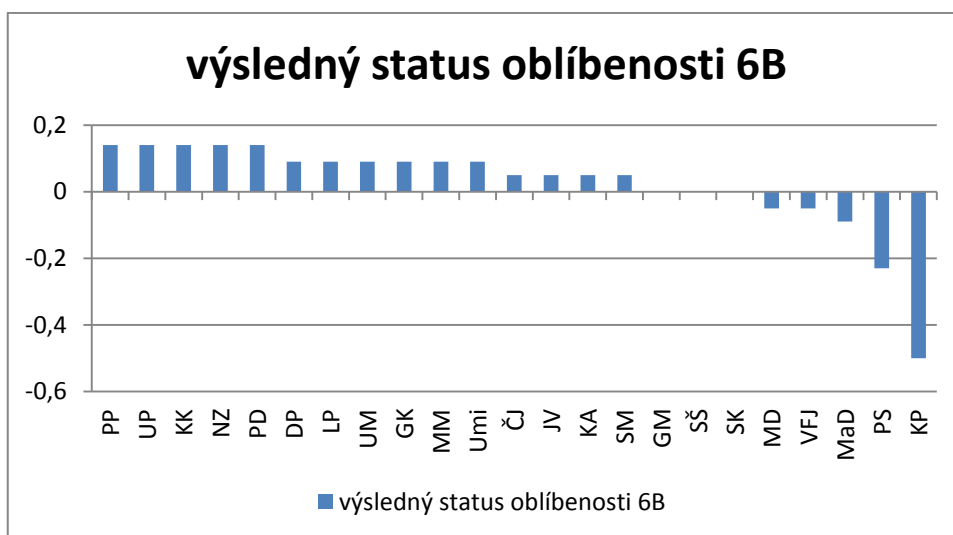
Graf č. 17 Výsledný status žáka – autorita třída 6.A

CHP a HN jsou ve třídě považováni za největší autoritu. Spolužáci akceptují jejich návrhy i připomínky a přijímají od nich i případné úkoly. KS je uzavřenější a nerada ko-

munikuje s lidmi. Všichni tři nadaní žáci jsou od ostatních spolužáků uznáváni a mají vliv na dění ve třídě.

Třída 6.B

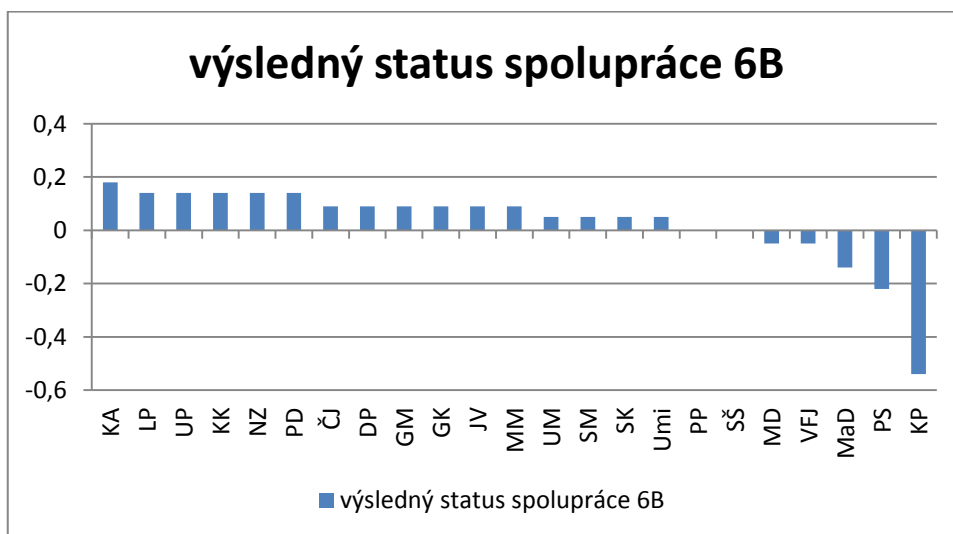
Otázka č. 1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejradyji na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 18 Výsledný status žáka – oblíbenost třída 6.B

V této třídě jsou integrováni dva nadaní žáci chlapec GM a dívka KA. GM obdržel jednu kladnou a zápornou volbu. KA dostala také jednu pozitivní volbu.

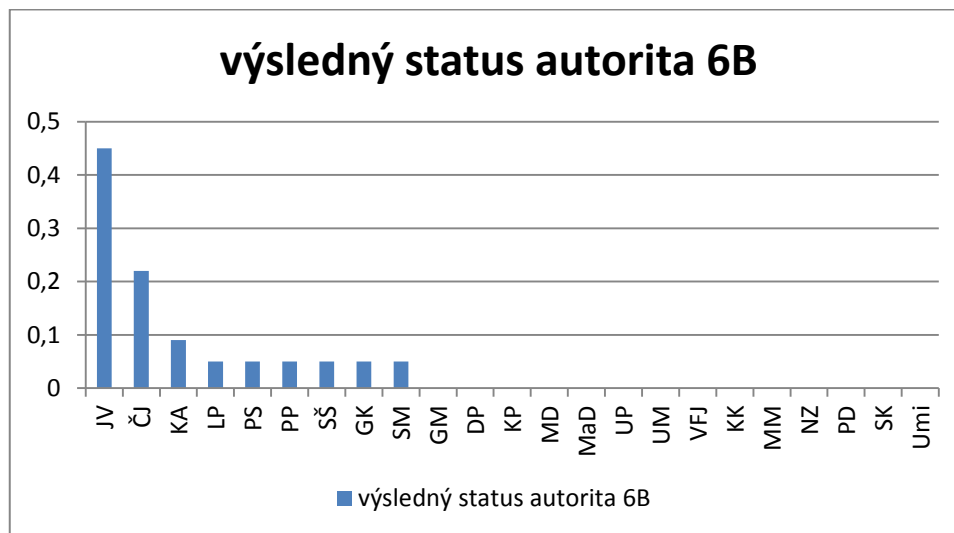
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 19 Výsledný status žáka – spolupráce třída 6.B

KA získala 4 pozitivní volby a GM 2 pozitivní volby. KA je ve třídě nejčastěji volena spolužáky za spolupracovníka. GM je spolu s dalšími pěti spolužáky na 3 pozici.

Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

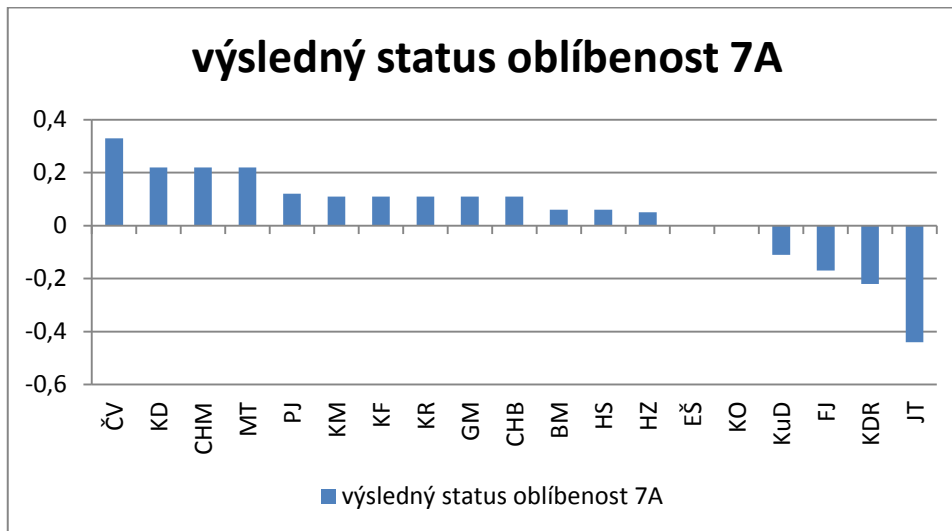

Graf č. 20 Výsledný status žáka – autorita třída 6.B

V této třídě pozici s největší autoritou zaujímá předsedkyně třídy. KA pro časté absence z vyučování nemá možnost se plně zapojit do dění ve třídě. GM je stále ještě považován za nováčka, i když přestoupil do této třídy již před dvěma roky. Je rezervovaný a své názory nerad prezentuje před širším kolektivem. V této třídě jsou vzájemné vztahy velmi ovlivněny chlapcem KP, který patří mezi neoblíbené. Má značně negativní vliv na pracovní atmosféru ve třídě.

Třída 7.A

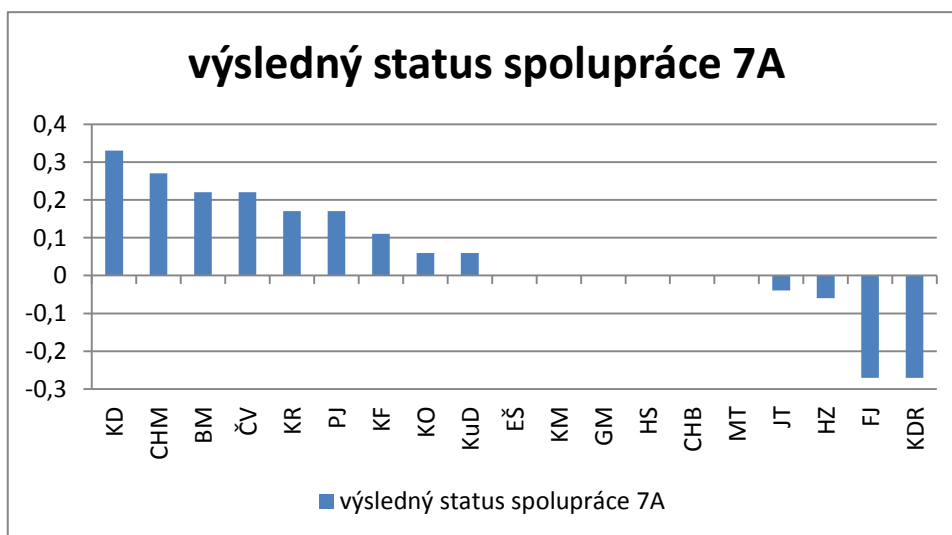
Otázka č. 1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejrady na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č.21 Výsledný status žáka – oblíbenost třída 7.A

Tuto třídu navštěvuje jeden nadaný žák KD. Je velmi komunikativní. Jeho oblibu dokazuje i druhá pozice v grafu, kdy získal 4 pozitivní vazby.

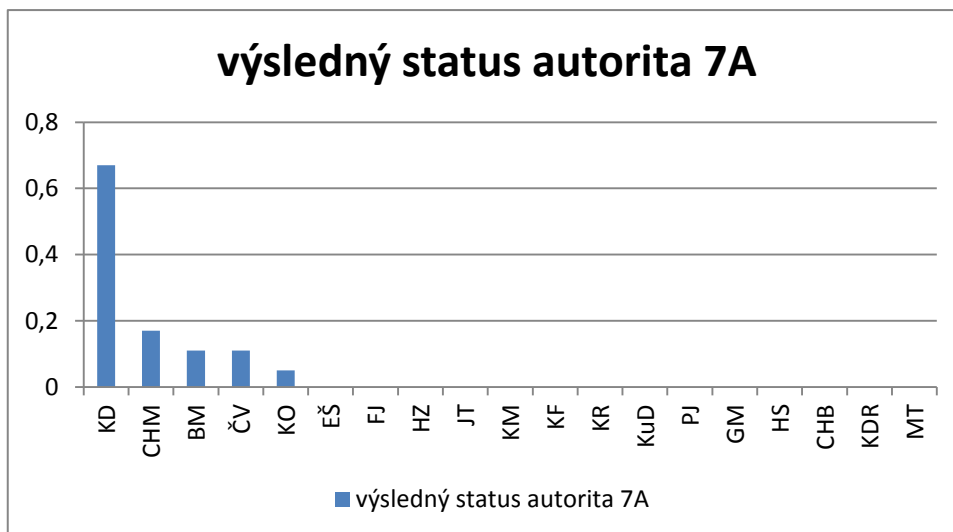
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 22 Výsledný status žáka – spolupráce 7.A

Z grafu vyplývá, že KD je pro společnou práci na projektech vhodným partnerem. Získal 6 pozitivních voleb.

Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

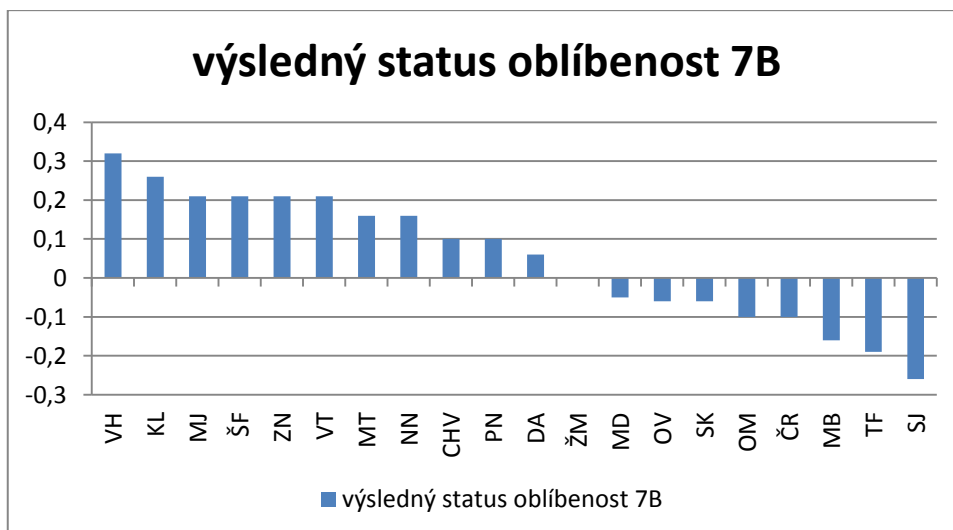

Graf č. 23 výsledný status žáka – autorita třída 7.A

Nejvyšší výsledný status obdržel opět KD ve vlivu na třídní kolektiv. Jeho výborné organizační a komunikační schopnosti mu pomáhají ve vedení třídy. Má přirozenou autoritu a dokáže své spolužáky nadchnout pro své nápady.

Třída 7.B

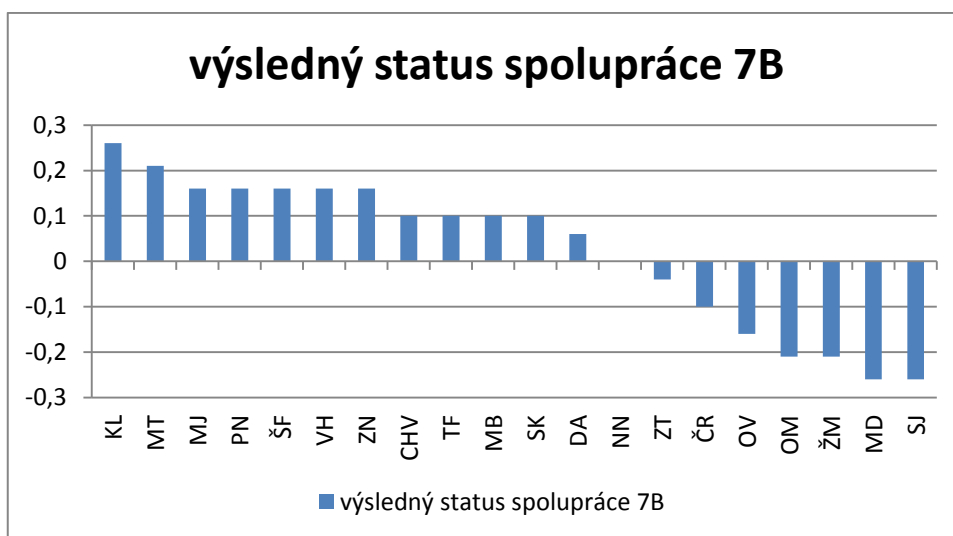
Otázka č.1 a 2: „S kým ze třídy bys jel/a nejradyji na výlet? S kým ze třídy bys určitě jet na výlet nechtěl/a?“

Graf č. 24 Výsledný status žáka – oblíbenost třída 7.B

V této třídě jsou integrováni dva nadaní žáci chlapec CHV a dívka MB. CHV přestoupil do této třídy na začátku tohoto školního roku, velmi dobře se adaptoval na nový kolektiv. CHV získal 2 pozitivní vazby a MB 3 negativní vazby.

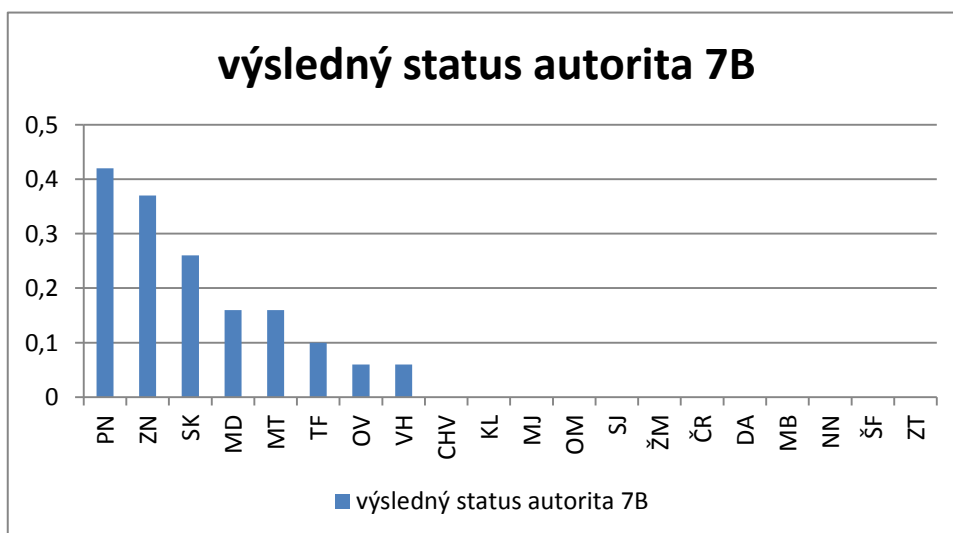
Otázka č. 3 a 4: „S kým bys chtěl/a pracovat na společném úkolu? S kým bys určitě nechtěl/a pracovat na společném úkolu?“

Graf č. 25 Výsledný status žáka – spolupráce třída 7.B

Pro spolupráci získal CHV 2 pozitivní vazby a MB 3 pozitivní a 1 negativní vazbu, proto je jejich výsledný status shodný. Jsou ochotni pomoci a spolupracovat s ostatními na společném projektu.

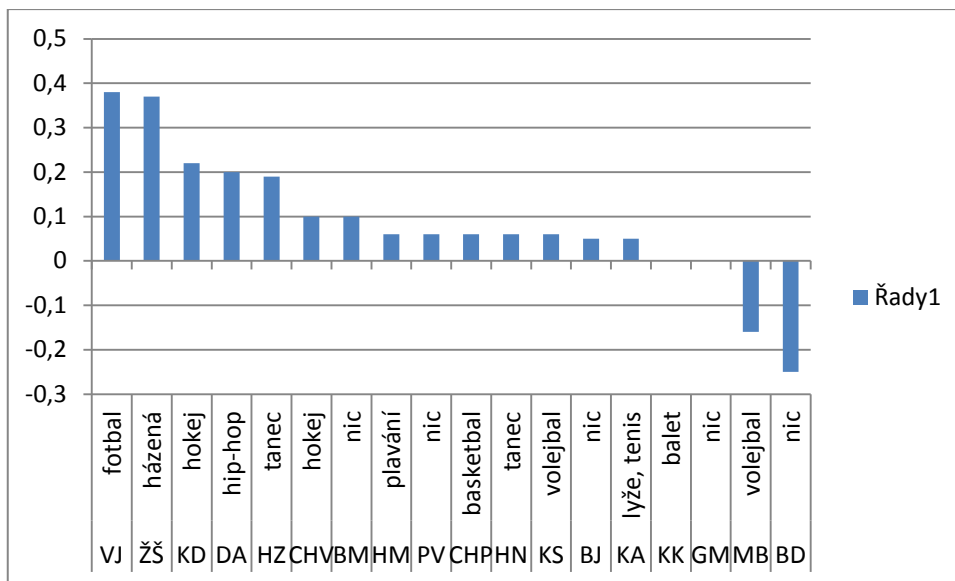
Otázka č. 5: „Kdo z žáků vaší třídy má největší autoritu?“

Graf č. 26 výsledný status žáka – autorita třída 7.B

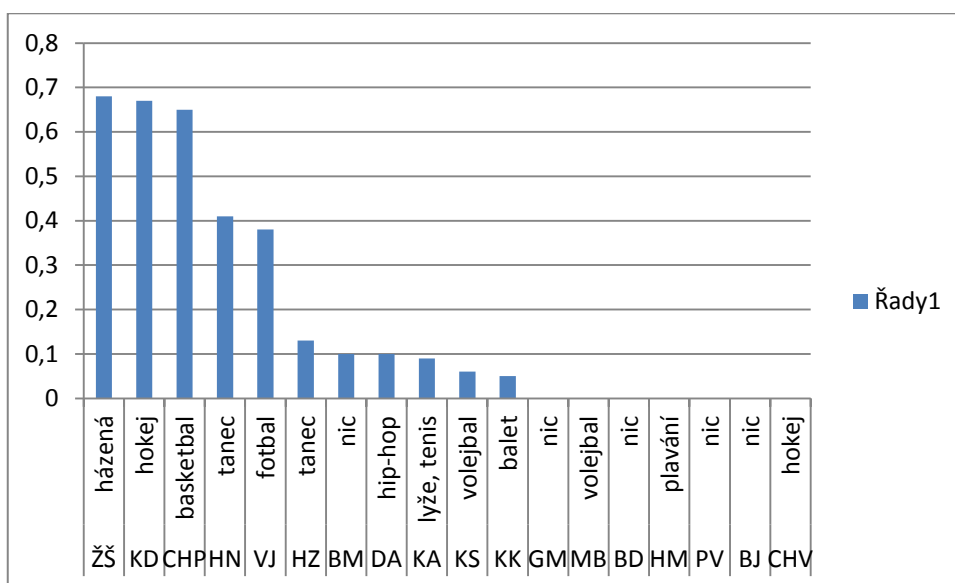
Nadaní v této třídě nejsou považováni za autoritu. CHV i MB neobdrželi žádnou volbu. CHV je ve třídě prvním rokem a zatím si svou pozici hledá a vytváří. MB je přecitlivělá, raději se drží v ústraní a neupoutává na sebe pozornost. Více si rozumí s dospělými než se svými vrstevníky.

Pro zjištění, zda má sportovní činnost vliv na oblíbenost nadaného žáka, jsme seřadili do tabulky a následně převedli do grafu výsledné individuální statusy nadaných žáků.

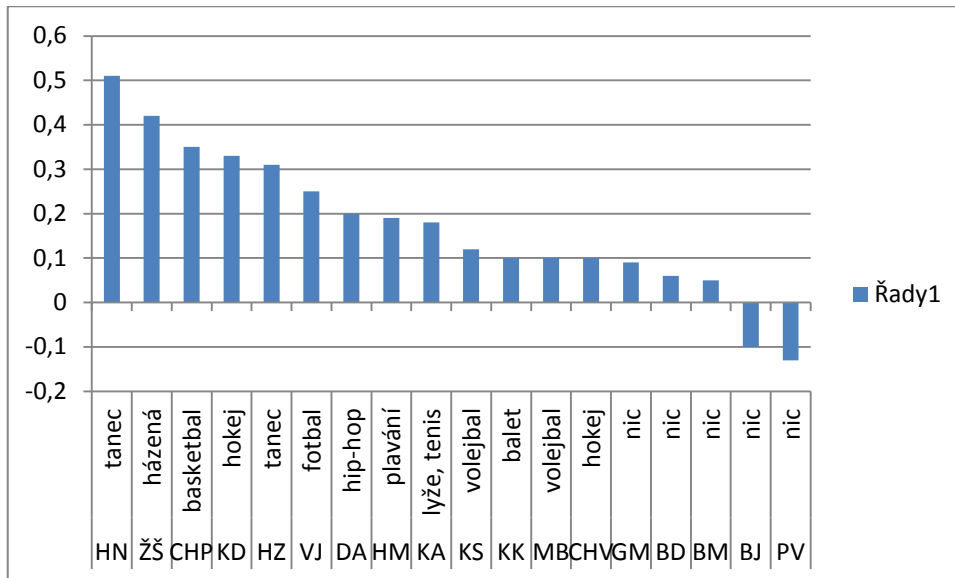
Graf č. 27 sport – oblíbenost

Z grafu je patrné, že sportující žáci jsou častěji vybíráni mezi kamarády a patří mezi oblíbenější než žáci, kteří nesportují.

Graf č. 28 sport- autorita

Rovněž z tohoto grafu lze konstatovat, že sportující nadaní žáci se zařadili na vyšší pozici než nespportující.

Graf č. 29 sport – spolupráce

Podle údajů z grafu by si pro spolupráci na vzájemném úkolu spolužáci nejčastěji vybrali sportující nadané žáky. Žáci, kteří nespportují, dosahují nižších indexů, než žáci, kteří sportují. Domníváme se, že sport pomáhá naučit kooperaci a větší toleranci.

Platnost hypotéz jsme určovali pomocí Fisherova kombinatorického testu, protože v našem výzkumu jsme dosáhli malého počtu četnosti.

$$p_i = \frac{(a+b)!(c+d)!(a+c)!(b+d)!}{n!a!b!c!d!}$$

$$p = \sum p_i$$

Výpočet pravděpodobnosti u první hypotézy.

$$p_i = \frac{11!7!14!4!}{18!9!2!5!2!} = 0,377451$$

$$p_{iA} = \frac{11!7!14!4!}{18!10!1!4!3!} = 0,125817$$

$$p_i = \frac{11!7!14!4!}{18!11!0!3!4!} = 0,011438$$

$$p = 0,514706$$

Tento výsledek potvrzuje platnost nulové hypotézy, protože je vyšší než námi zvolená hladina významnosti 0,05.

Výpočet pravděpodobnosti u druhé hypotézy.

$$p_i = \frac{11!7!14!4!}{18!11!0!3!4!} = 0,011438$$

$$p = 0,011438$$

Tento výsledek potvrzuje platnost alternativní hypotézy, protože je nižší než námi zvolená hladina významnosti 0,05.

Výpočet pravděpodobnosti u třetí hypotézy.

$$p_i = \frac{11!7!11!7!}{18!9!2!2!5!} = 0,036293$$

$$p_{iA} = \frac{11!7!11!7!}{18!10!1!1!6!} = 0,002420$$

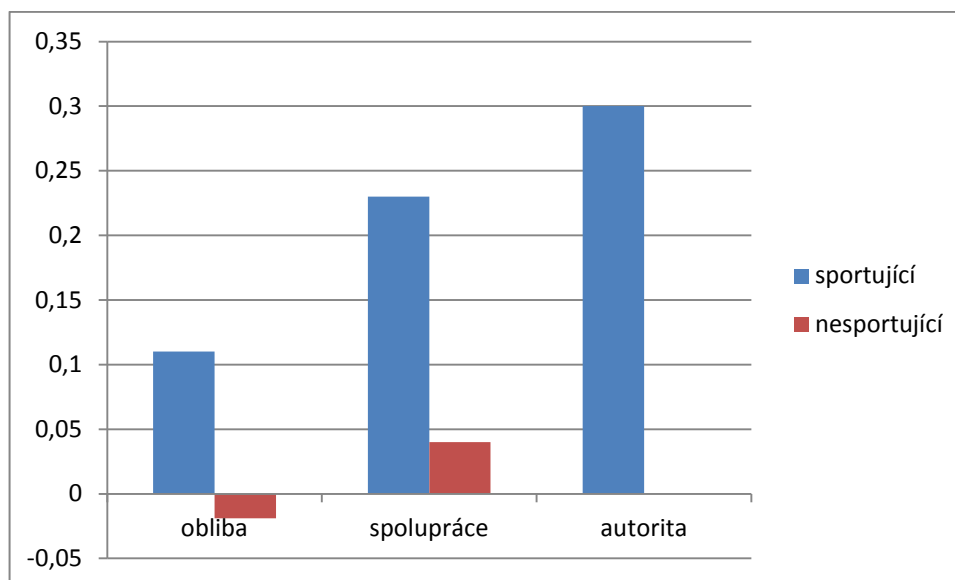
$$p_i = \frac{11!7!11!7!}{18!11!0!0!7!} = 0,000031$$

$$p = 0,038744$$

Tento výsledek potvrzuje platnost alternativní hypotézy, protože je nižší než námi zvolená hladina významnosti 0,05.

5.1 Shrnutí výsledků výzkumu

Hlavním cílem bakalářské práce bylo popsat pozici nadaného žáka ve třídě na běžné základní škole. Dílčí cíle korespondovaly s hlavním cílem. V dílčích cílech jsme zjišťovali, zda má na oblíbenost, na postavení a spolupráci ve třídě vliv zapojení nadaného žáka do sportovních aktivit. Pro výsledný přehled zda má sport vliv na pozici, jsme provedli výpočet průměrného výsledného statusu u žáků, kteří se sportu věnují a kteří se sportu nevěnují. Z našeho šetření vyplývá, že sport má pozitivní vliv na pozici nadaného žáka ve třídě.

Graf č. 30 průměrný výsledný status žáka, který se sportu věnuje a který se sportu nevěnuje.

První nulovou hypotézu, že sportující nadaný žák je stejně oblíben jako nadaný žák, který nesportuje, dle vypočítané hodnoty pravděpodobnosti 0,51 připouštíme. Riziko neo-právněného odmítnutí nulové hypotézy je 0,51, což je hodnota vyšší než zvolená hodnota významnosti. Zjistili jsme, že nadaní žáci, kteří se věnují sportu a pravidelně navštěvují tyto aktivity ve volném čase, jsou voleni stejně často svými spolužáky mezi oblíbené kamarády jako ti nadaní žáci, kteří se sportu nevěnují. Z jedenácti nadaných dětí, které se věnují sportu, získalo kladný výsledný status deset. Pouze jedna žákyně získala záporný výsledek, tato dívka, i když se věnuje volejbalu, získala mnoho záporných voleb.

Druhou nulovou hypotézu, že sportující nadaný žák je stejně často vybírán za spolupracovníka s ostatními než nadaný žák, který se sportu nevěnuje, zavrhuje. Na základě vypočítané hodnoty pravděpodobnosti 0,011, která je nižší, než zvolená hladina významnosti 0,05, přijímáme alternativní hypotézu. Zapojení do sportovních aktivit má pozitivní vliv na schopnost lépe spolupracovat a komunikovat s ostatními, proto jsou nadaní sportující žáci častěji voleni do kolektivu pro spolupráci. Tato tvrzení potvrzuje i definice od D. Leška, která je zmíněna v kapitole 3.4. Ze srovnání výsledných statusů opět vychází lépe žáci, kteří sportují. Musíme, ale konstatovat, že žáci si své nadané spolužáky vybírají častěji, než ostatní spolužáky i z možnosti získat lepší hodnocení. I v tomto šetření získali dva nadaní záporné volby. Jsou uzavřenější povahy, zajímají se pouze o své konkrétní zájmy. Oba dva chlapci nesportují, hůře se adaptují na nové podmínky a prostředí. Upřednostňují

své názory před ostatními. Domníváme se, že sportovní aktivity podporují kooperaci a toleranci.

Třetí alternativní hypotéza předpokládá, že sportovní aktivity u nadaných žáků pozitivně ovlivní jejich autoritu u spolužáků. Tuto alternativní hypotézu přijímáme na základě výsledku hodnoty pravděpodobnosti 0,038, která je nižší než zvolená hladina významnosti 0,05. I zde je viditelné, že sportující děti mají u svých spolužáků větší autoritu než nespportující. Tito žáci byli často voleni za neformální vůdce třídy.

žák	oblíbenost	spolupráce	autorita	průměr	sport
ŽŠ	0,4	0,4	0,68	0,49	házená
KD	0,22	0,33	0,67	0,41	hokej
CHP	0,06	0,35	0,65	0,35	basketbal
VJ	0,38	0,25	0,38	0,34	fotbal
HN	0,06	0,41	0,41	0,29	volejbal
HZ	0,19	0,31	0,13	0,21	tanec
DA	0,2	0,2	0,1	0,17	hip-hop
KA	0,06	0,18	0,09	0,11	lyže, tenis
BM	0,1	0,05	0,1	0,08	ne
HM	0,06	0,19	0	0,08	ne
KS	0,06	0,12	0,06	0,08	ne
CHV	0,1	0,1	0	0,07	hokej
KK	0	0,1	0,05	0,05	balet
GM	0	0,09	0	0,03	ne
BJ	0,05	-0,1	0	-0,02	ne
MB	-0,16	0,1	0	-0,02	volejbal
PV	0,06	-0,13	0	-0,02	ne
BD	-0,3	0,06	0	-0,08	ne

Tabulka č. 1 celkové srovnání získaných výsledných statusů

Celkové srovnání, zda sport ovlivňuje pozici nadaného žáka ve třídě, jsme provedli na základě srovnání průměrného výsledného statusu ve všech třech oblastech šetření. Výsledkem je, že sportující žáci získali celkově vyšší průměrný index než nespportující nadaní žáci.

Z našeho šetření vyplývá, že 3 nadaní žáci ve třídě zaujímají pozici vlivného nadaného žáka, kteří od spolužáků získávají mnoho kladných vazeb. 4 nadané žáky můžeme podle výsledků zařadit mezi vlivné a méně oblíbené. Tuto pozici zaujímají většinou žáci, kteří řídí a koordinují činnost třídy. Jejich oblibu poněkud snižuje potřeba ukládat spolužákům úkoly. 6 nadaných žáků zaujímá pozici oblíbený, méně vlivný žák, jeho působení je často nenápadné a ostatní jej nevnímají jako omezování. Jedná se většinou o klidné osobnosti s pozitivním působením na ostatní spolužáky. 4 nadané žáky můžeme zařadit do skupiny nevýrazných žáků. Tito žáci působí jako průměrní, nijak nevybočují ani v kladném

Výsledky, které jsme získali v našem šetření, se shodují s výsledky výzkumu, který prováděla J. Duchovičová (2007, s. 49). Tento výzkum se zaměřoval na zjišťování sociálního statusu nadaného žáka v závislosti na pohlaví, věku, osobnostních vlastnostech a charakteru vzájemné komunikace, který převládá ve vzájemné spolupráci žáků. Výsledný sociální status nadaných žáků v běžných třídách vypovídá o tom, že pozici nadaných žáků ve skupině vrstevníků je ovlivněná všemi uvedenými proměnnými. Přičemž nadaným žákům je přisuzován status neformálního vůdce třídy, v menší míře získávají roli kamaráda, častěji získávají roli pomocníka ve školních projektech. (Duchovičová, 2007, s. 49)

S tímto výsledkem korelují i naše poznatky z výzkumu. Nadaní žáci mají mnoho znalostí a schopností, které jsou užitečné pro třídní život. Třída se k nim staví jako ke znalcům. Někdy jsou tito žáci méně aktivní, do dění ve třídě se zapojují spíše neosobně a bývají neutrální. Jejich vliv na dění ve třídě bývá minimální, spolužáci jsou tolerováni a své postavení získávají díky tomu, že jsou chytří. Spolužáci je často žádají o nápovědu při zkoušení nebo písemných testech, opisují od nich různé úkoly, proto je častěji volili za spolupracovníky než za kamarády.

Při vyhodnocování sociometrických dotazníků jsme zjistili, že většina žáků v našem šetření zaujala pozici - žák v nevýrazné pozici. Tato pozice je statisticky nejpočetnější. Tito žáci působí jako průměrní, nijak nevybočují ani v kladném ani v záporném smyslu. Tyto žáky lze charakterizovat jako žáka přijatého třídou, který se účastní kontroly života a dění ve třídě, jako ostatní. Nejúspěšnější děti mají ve třídě velký vliv, snažíme se je proto získat ke spolupráci a tím pozitivně nasměrovat dění ve třídě. Z šetření jsme zjistili, že 6 dětí je třídou odmítáno. Měli bychom je pozorně sledovat, mohou se u nich vyskytovat osobní a rodinné problémy a také se stávají snadno předmětem šikany. Někdy však mohou být samy agresory. Tato pozice často souvisí s horší sociální adaptací a vývojovou opožděností, která bývá vlastním důvodem odmítnutí třídou a zároveň dále podporuje jeho nežádoucí vývoj. Častým projevem těchto žáků, především chlapců, je agresivita a vulgární vyjadřování. Přílišné sebeprosazování, upozorňování na sebe, podceňování a různé projevy agrese souvisí často s nadměrným úsilím o zvýšení vlastní prestiže. Tyto projevy vždy vedou ke snížení oblíbenosti, ne však nutně ke snížení vlivu. Tito žáci poté negativně ovlivňují dění ve třídě. Neoblíbení, nevlivní, školsky slabí žáci bývají pro ostatní spolužáky nevýznamní. Mohou mít vady a handicap například ve výkonnosti, fyzickém vzhledu, hůře navazují vztahy. Díky těmto nedostatkům mohou často reagovat neadekvátně jak na vlastní nedostatky, tak na chování svých spolužáků. Izolovaný žák - do této sociální pozice jsou

zařazení žáci, kteří nejsou výrazně odmítaní a zároveň jsou nevlivní. Tito žáci zasluhují zvýšenou pozornost a pomoc při začleňování do kolektivu. Izolace je velmi často prožívána jako forma odmítnutí. Vzájemný kontakt izolovaných žáků s ostatními je většinou jednostranný a velmi omezený. Spolužáci se o nich zpravidla spontánně nevyjadřují. Postoje třídy i příčiny izolace bývají různé. V našem šetření se vyskytli pouze dva žáci, kteří získali pouze jednu pozitivní volbu. Pozornost pedagoga a jeho pomoc vyžadují především ti jedinci, kteří svou izolaci velmi těžce snáší. Izolace je velmi nebezpečná, jestliže není kompenzována aspoň jedním nebo ještě lépe několika intenzivními přátelskými interpersonálními vztahy.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma „Pozice nadaného žáka ve třídě“ se zabývá postavením nadaného žáka v běžné třídě na základní škole. Práce popisuje pozici nadaného žáka, který sportuje, a srovnává jí s pozicí nadaného žáka, který se sportu nevěnuje.

Teoretická část této bakalářské práce přehledně popisuje a vysvětluje základní pojmy, kterými se tato práce zabývá. Jednotlivé pojmy jsou vysvětlovány z různých úhlů, různými autory a rozdílnými způsoby. Je zde nastíněna charakteristika nadaného žáka, jeho projevy chování a možné problémy, pozice žáků, které ve třídě mohou zastávat. Dále je zde popsáno, jakým způsobem sport ovlivňuje socializaci jedince.

Předmětem kvantitativního výzkumu byli nadaní žáci čtvrtých až sedmých tříd běžných základních škol. Pro výzkum jsme zvolili metodu sociometrického dotazníku, ze kterého jsme poté počítali individuální sociometrické indexy, jež popisují pozici žáka ve třídě. Výzkumů a studií, které se zabývaly diagnostikou kolektivů ve škole, poslední dobou přibývá (Němcová, 2006). Zaměřili jsme se v našem zkoumání na postavení nadaného žáka v běžné školní třídě. V našem šetření se konkrétně věnujeme osmi třídním kolektivům s osmnácti nadanými dětmi ze Zlínského kraje. Jsme si vědomi toho, že náš výzkumný soubor je malý na to, aby se z něj daly činit jakékoliv zevšeobecnující závěry.

Zkoumali jsme vliv zapojení do sportovních aktivit na postavení nadaného žáka ve třídě. Zmapovali jsme obraz osmnácti nadaných dětí v třídních kolektivech. Velké studie řešící přímo postavení nadaného žáka ve třídě u nás prováděny zatím nebyly. Dílčí výzkum provedla v roce 2003 Novotná (2004, cit dle Hříbková, 2005, s. 148), která se zaměřila na specifika třídních vztahů nadprůměrně nadaných studentů osmiletého gymnázia. Zjistila, že ve všech třídách se vyskytují oblíbení i neoblíbení, až izolovaní žáci. V našich výsledcích máme více oblíbených žáků. Mezi neoblíbené jedince byli zvoleni pouze dva nadaní žáci. Mimořádné nadání se určitým způsobem projeví i na vztazích mezi jedinci a třídou. Z výzkumu nám vychází, že sociální chování, přijetí určité sociální role úzce souvisí s charakteristickou osobností konkrétního jedince. Každý je odlišný, jinak se projevuje, ale díky svému nadání může emocionální výkyvy, popřípadě problémové chování zvládnout a pracovat na jejich zlepšení.

Zahraniční výzkumy různých autorů se od sebe určitým způsobem odlišují. Zatímco jedna skupina je zastáncem názoru, že nadané děti jsou spolužáky odmítány a jsou v sociální izolaci, druhá skupina autorů získala informace o tom, že nadané děti mají

v třídním kolektivu často dominantní postavení (Hříbková, 2005). Colangelo, Kelly (1983, cit dle Hříbková, 2005, s. 136) zase zjistili, že v jejich výzkumném vzorku dětí mladšího školního věku nebyly postoje žáků k nadaným spolužákům tolik vyhraněné, nýbrž byly spíše neutrální. Přinejmenším byli tito žáci tolerováni. Přesto však nadaní vyjadřovali přání navštěvovat speciální programy pro nadané. Pozitivní a neutrální postoje spolužáků k nadaným se objevují též v našich výsledcích. Czeschlik, Rost (1988, cit dle Hříbková, 2005, s. 138) zase namítají, že nadaní, alespoň ve věku docházky na základní školu, jsou se svými sociálními vztahy spokojeni a jsou neméně tak dobře přizpůsobeni jako průměrně nadaní. S tímto výsledkem se také v našem šetření ztotožňujeme.

Výsledkem našeho šetření je, že nadaný žák, který sportuje, dosahuje lepšího postavení ve třídě než žák, který nesportuje. Lepšího postavení dosáhl sportující nadaný žák ve všech třech oblastech našeho zkoumání. Jeho průměrný výsledný status byl v oblasti oblíbenosti 0,11 a u nesportujícího -0,019, v oblasti spolupráce 0,23 a u nesportujícího 0,04, v oblasti autority byl výsledný status sportujícího 0,3 a u nesportujícího 0.

Hodnocení od spolužáků je ovlivněno mnoha faktory. V mladším školním věku má na vztahy ve třídě velký vliv třídní učitel, který se stává rozhodující autoritou. Spolužáci mají tendence se navzájem hodnotit podle toho, jak je hodnotí sám vyučující. Souhlasíme se zjištěním J. Duchovičové, že sociální status je ovlivněn mnoha proměnnými, které ovlivňují jeho chování. Pokud vyučující zaujímá ke všem žákům stejný, přátelský, nezaujatý, chápající postoj, tak i interpersonální vztahy ve třídě jsou více pozitivní. V našem šetření se potvrdily i zjištěné poznatky J. Laznibatové a V. Mačišákové (2000), že osobnostní charakteristiky jako je uzavřenost, individualismus, introverze se projevují v získaném počtu sociálních vztahů.

Vzhledem k omezenému počtu respondentů ve výzkumném souboru není naší snahou tyto zjištěné výsledky zobecnit. Pouze jsme se zaměřili na to, jak je nadaný žák vnímán v běžné třídě základní školy. Výsledky tohoto šetření budou dále využity v práci třídních učitelů pro zlepšení atmosféry ve třídě a pro účinnější začlenění nadaných žáků do dění ve škole. Vyučující pomocí výsledků šetření mohou volit efektivnější způsoby práce se třídou, i případné intervence. Díky zjištěným vzájemným vztahům ve třídě mohou lépe zpracovat preventivní program, aby předešli možným výchovným problémům nebo vyčlenění některého žáka z kolektivu. Tyto výsledky rovněž mohou pomoci vedení školy při rozhodování, jaké formy využití volnočasových aktivit v budoucnu mohou nabídnout nejen nadaným dětem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BRUNAUT, Jean, 2000 cit. podle JURÁŠKOVÁ, Jana, 2003. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát. ISBN 80-89005-11-X
2. ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ, 2007. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-273-7
3. DOČKAL, Vladimír, 2005. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-840-3
4. DUCHOVIČOVÁ, J., D. MIHALIKOVÁ a Z.BABULICOVÁ, 2010. *Sociální status nadaného žiaka v segregovaných a integrovaných podmínkách*. In: Talent a nadání ve vzdělávání: sborník referátů z mezinárodního semináře. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5330-4.
5. FELDMAN, David, 1986 cit. podle JURÁŠKOVÁ, Jana, 2003. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát. ISBN 80-89005-11-X
6. FREEMANOVÁ, Joan, 2001 cit. podle DOČKAL, Vladimír, 2005. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-840-3
7. FOŘTÍK, Václav a Jitka FOŘTÍKOVÁ, 2007. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-297-3
8. GAGNÉ, Francois, 1990 cit. podle HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2007. *Základní témata problematiky nadaných*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského v Praze. ISBN 978-80-86723-25-9
9. HRABAL, Vladimír, 2003. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0436-1
10. HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2007. *Základní témata problematiky nadaných*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského v Praze. ISBN 978-80-86723-25-9
11. HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2009. *Nadání a nadaní*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1998-6
12. CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Praha. ISBN 978-80-247-1369-4
13. JURÁŠKOVÁ Jana, 2003. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát. ISBN 80-89005-11-X
14. KALHOUS, Zdeněk a Otto Obst, 2002. *Školní didaktika*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-253-X

15. LANDAU, Erika, 2007. *Odvaha k nadání*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-86903-4
16. LAZNIBATOVÁ Jolana, 2007. *Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: Iris. ISBN 80-89018-53-X
17. LAZNIBATOVÁ, Jolana, 2012. *Nadaný žiak na základnej, svednej a vysokej škole*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-87-7
18. MACHŮ, Eva, 2010. *Nadaný žák*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-197-3
19. MÖNKS, Franz J. a Irene H.YPENBURGOVÁ, 2002. *Nadané dítě: rukověť pro rodiče a učitele*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0445-5.
20. NORDBY, Steven, 2002 2000 cit. podle JURÁŠKOVÁ, Jana, 2003. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát. ISBN 80-89005-11-X
21. PORTEROVÁ, Louise, 1999 cit. podle JURÁŠKOVÁ, Jana, 2003. *Základy pedagogiky nadaných*. Pezinok: Formát. ISBN 80-89005-11-X
22. SEKOT Aleš, 2003. *Sport a společnost*. Paido, Brno. ISBN 80-7315-047-6
23. SEKOT A., D. LEŠKA, J. OBORNÝ a V. JŮVA, 2004. *Sociální dimenze sportu*. Brno. Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80-210-3581-1
24. STERNBERG, Robert, 1993 cit. podle HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2009. *Nadání a nadání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1998-6
25. ŠIMONÍK, Oldřich 2007. *Dimenze pedagogické práce s nadanými žáky*. BRNO: MSD. ISBN 976-80-7392-006-7.
26. TANENBAUM, Abraham, J., 1983 podle HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2009. *Nadání a nadání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1998-6

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně

Cit. citace

Např. například

s. strana

ZŠ Základní škola

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1 - Celkové srovnání získaných výsledných statusů

Graf č. 1 - Počet nadaných žáků

Graf č. 2 - Procentuální zastoupení nadaných žáků ve výzkumném souboru

Graf č. 3 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 4.A

Graf č. 4 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 4.A

Graf č. 5 - Výsledný status žáka – autorita, třída 4.A

Graf č. 6 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 4.B

Graf č. 7 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 4.B

Graf č. 8 - Výsledný status žáka – autorita, třída 4.B

Graf č. 9 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 5.A

Graf č. 10 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 5.A

Graf č. 11 - Výsledný status žáka – autorita, třída 5.A

Graf č. 12 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 5.B

Graf č. 13 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 5.B

Graf č. 14 - Výsledný status žáka – autorita, třída 5.B

Graf č. 15 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 6.A

Graf č. 16 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 6.A

Graf č. 17 - Výsledný status žáka – autorita, třída 6.A

Graf č. 18 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 6.B

Graf č. 19 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 6.B

Graf č. 20 - Výsledný status žáka – autorita, třída 6.B

Graf č. 21 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 7.A

Graf č. 22 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 7.A

Graf č. 23 - Výsledný status žáka – autorita, třída 7.A

Graf č. 24 - Výsledný status žáka – oblíbenost, třída 7.B

Graf č. 25 - Výsledný status žáka – spolupráce, třída 7.B

Graf č. 26 - Výsledný status žáka – autorita, třída 7.B

Graf č. 27 - Sport – oblíbenost

Graf č. 28 - Sport – spolupráce

Graf č. 29 - Sport – autorita

Graf č. 30 - Průměrný výsledný status žáka, který se sportu věnuje a který se sportu nevěnuje.

SEZNAM PŘÍLOH

1. Příloha č. 1- Dotazník žáka

Příloha č. 1

Jméno a příjmení: _____ Datum: _____

1. „S kým ze třídy bys jel(a) nejraději na výlet nebo šel(šla) do kina?“

2. „S kým bys určitě nechtěl(a) jet na výlet nebo jít do kina?“

3. „Kdo ze žáků vaší třídy má největší autoritu?“

4. „S kým bys chtěl pracovat na společném úkolu?“

5. „S kým bys nechtěl pracovat na společném úkolu?“

6. Jakému sportu se věnuješ ve svém volném čase:

- Žádný
- Fotbal
- Házená
- Volejbal
- Lyžování
- Tenis
- Florbal
- Hokej
- Jiný: _____